

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 16 (681)

KAS IŠ TIKRŲJŲ APMOKA MOKSLINIO DARBO SĄNAUDAS?

XXI a. VERGIJOS GRIMASOS LIETUVOS MOKSLE

Prof. dr. Sigitas Vaitkevičius

Lietuvoje daug kalbama apie kuriama gerovės valstybę. Net keli Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos straipsniai įsakmiai teigia, kad kiekvienas turi teisę į teisingą ir tinkamą atlyginimą ir visi turi teisę į gerovę pakankamą gyvenimo lygį. Todėl sunku patikėti, kad šiais laikais vergija vis dar egzistuoja ir ypač, kad ji galėtų būti šviesiausiam visuomenės sluoksnyje – akademinėje bendruomenėje. Turbūt mažai kas patikėtų, kad išnaudojimas moksle egzistuoja ir kad valstybė gali engti mokslininką, ne tik diskredituodama jo vardą, bet ir reikalaujama dirbti už neteisingą atlygį.

Iš pažiūros mokslininko darbo užmokeskis yra didesnis nei pusės Lietuvos, ką ir teigia valstybės institucijos. Be to, atsiranda tokių, kurie rodo pirštu, kad kai kurie vadinamieji „vargšai mokslininkai“ važinėja naujais automobiliais, gyvena nuosavuose namuose ir oriai vadina save „mokslininkais“, nors dalies jų mokslo produktyvumas tik „popierinis“. Tad tam, kas nežino tiesos, gali atrodyti visa tai įtikinamai, tačiau faktai yra faktai. Antai 2021 m. pirmąjį ketvirtį vidutinis atlyginimas Lietuvoje buvo 1505 eurai, o minimali mėnesinė alga – 642 eurai. Vilniaus universitete vidutinis atlyginimas – 1515 eurų. Lietuvos sporto universitete – 1390 eurų, Klaipėdos universitete – 1300 eurų, o Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje – vos 938 eurai (t. y. tik 296 eurai daugiau nei minimali mėnesinė alga).

Tad retais atvejais matomas ir valstybės pabrėžiamas spindesys yra skirtas tik pridengti skurstančius mokslininkus, kurių dauguma niekada nebus rodomi kaip nepasiturinčio gyvenimo pavyzdys visuomenei. Apie jų skurdą nutylima pelno besivaikantčioje žiniasklaidoje, kuri nepriima straipsnių, jeigu niekas nenusižudė arba tas straipsnis bus mažai kieno nors skaitomas, nes skurdas tiesiog niekam nerūpi. Viešai nekalbama, kad dažnas mokslininkas gyvena nuo algos iki algos ir bijo prarasti darbą, nes darbo rinkoje mokslininkas nėra paklausus specialistas, nepaisant aukšto jo žinių lygio. Tad dažnas mokslininkas yra visiškai ar bent iš dalies marginalizuotas šiame nuo

laisvos rinkos „bunkančios“ valstybės fone.

Kodėl vieni skursta, o kiti blizga moksle, jeigu visi gauna vienodą valstybinę algą? Atsakymas paprastas. Blizga ten, kur yra kitų pajamų šaltinių, kurių sąskaita galima „aukoti“ mokslo labui. Aukojimasis reiškiasi per valstybės dar nuo sovietinių laikų nuosekliai diegtą misiją, kad proletaras turi atiduoti visą save skurstančiai sistemai. Tai reiškia, kad dažnas mokslo darbuotojas dalį savo darbų atlieka po darbo valandų, tam naudodamas savo kompiuterį, spausdintuvą, telefoną, internetą, automobilį ir pan.

Tokiais atvejais, laikantis įstatymų, turėtų būti vadovaujama Lietuvos Respublikos darbo kodeksu, t. y. turėtų būti pasirašyta panaudos sutartis, dengianti patiriamas sąnaudas. Tačiau mokslo ir studijų įstaigose tokios praktikos nėra, nes valstybei – tai nenaudinga ir ji palaiko šią praktiką, nes Darbo kodekso laikymasis reikėtų papildomas išlaidas valstybei. Todėl mokslininkas, moksliniam darbui įsigydamas kompiuterį, vietoj 826 eurų, ką sumokėtų verslo subjektas, sumoka 1604 eurus, iš kurių 604 eurai yra VSD, PSD, GPM bei darbdavio sumokami mokesčiai ir 174 eurai PVM. Skirtumas – tik „kuklūs“ 778 eurai, kuriuos mokslininkas permoka tik todėl, kad jo patirtos sąnaudos, įsigyjant darbo priemones, nėra tinkamai kompensuojamos. Taip pažeidžiamas ne tik Darbo kodeksas, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kadangi ir taip neteisingas darbo užmokeskis yra dar mažinamas, iš jo išskaičiuojant sąnaudas mokslo įstaigos naudai. O tai jau – ne teisėti, o vergoviniai darbo santykiai, primenantys komunistinį palikimą.

Be to – ne visos išlaidos, kurias patiria darbuotojas, dirbdamas mokslinį darbą. Atliekant mokslinį tyrimą, patiriama ir daugiau sąnaudų. Toliau pateikiamas pavyzdys su socialinių mokslų tyrėju yra neatsitiktinis, nes tai yra mažiausiai valstybei kainuojanti mokslo sritis, kuri kelis kartus skurdžiau finansuojama, nei kitos mokslo sritys, ir kur vis dar teigiama, kad joje moksliniai tyrimai beveik nieko nekainuoja.

Socialinis tyrėjas turi susirinkti teorinę literatūrą. Jis jos dalį įsigyja, pirkdamas reikalingus leidinius (vidutiniškai apie 34 eurai už vieną, bet gali kainuoti ir šimtus eurų). Per pastarąjį dešimtmetį atsiradus prieigai prie duomenų bazių, šių išlaidų dalis sumažėjo, tačiau jų vis dar liko, tad vieši valstybės pareiškimai, kad išperkama prieiga prie duomenų bazių informaciniu požiūriu yra tas pats, kaip ir pareiškimai, kad saugoma valstybinė siena su Baltarusija.

Toliau yra rengiami tyrimo instrumentai, t. y. klausimynai, testai ir kt., kuriuos

reikia išspausdinti (vienas klausimynas gali kainuoti iki 1 euro, gali kainuoti ir daugiau, o jų reikia nuo 100 iki 2000), nes ne visos apklausos gali būti atliktos internetu. Bet ir interneto apklausoms reikia darbo: parengti anketas, suprogramuoti ar įkelti jas į specialias programas, įsigyti prieigos teises specialioje apklausų internetinėje svetainėje ir panašiai. Klausimynų nereikia spausdinti, jeigu daromas interviu, tačiau šiuo atveju mokslininkas dažnai perka savo diktofoną, vaizdo kamerą, nes interviu yra įrašomas. Taigi šios išlaidos – ne ką mažesnės nei klausimynų spausdinimas spaustuvėje. Be to, turint tyrimo instrumentus, vykstant susitikti su tais, kurie į juos gali atsakyti (vizito kaina gali atsieiti nuo kelių iki keliasdešimties eurų, priklausomai nuo atstumo, transporto priemonės ir pan.). Dažnas tyrėjas vyksta savo lėšomis, neretai net ne darbo metu, tad sąnaudos patiriamos ir čia.

Surinkus duomenis, juos reikia apdoroti. Jeigu tai daroma mokslo ar studijų įstaigoje, naudojami joje esantys kompiuteriai, programinė įranga. Tačiau kartais reikalingos tyrimų programos, kurių aukštosios mokyklos neįsigyja, nes dėl vieno ar kelių pageidaujančių viešasis konkursas joms įsigyti neorganizuojamas, todėl dėstytojas arba mokslininkas tokią programą įsigyja pats ir šį darbą dirba namuose. Tokia programa gali kainuoti nuo šimto iki kelių tūkstančių eurų.

Atlikus skaičiavimus, rengiamas mokslinės publikacijos rankraštis, kuris verčiamas į anglų kalbą (vėl kainuos nuo 50 iki 350 eurų ar net daugiau, jeigu didesnė rankraščio apimtis). Lietuvių kalba spausdinamos publikacijos Lietuvoje laikomos bevertėmis, o jas spausdinantys mokslo bendruomenėje laikomi „antrarūšiais“, nes lietuviybė Lietuvos moksle yra nepageidaujama ir diskriminuojama, vertinant mokslo rezultatus. Siekiant pakliūti į aukšto lygio pasaulinio mokslo žurnalus, vertimo nepakanka. Rankraštį dar reikia redaguoti, o anglakalbio redaktoriaus paslaugos taip pat yra mokamos (nuo 150 iki 450 eurų), tad ir čia patiriamos sąnaudos, kurias dažnas padengia iš savo atlyginimo.

Parengus rankraštį, patiriamas recenzavimo išlaidos (apie 50 eurų, kartais ir daugiau) ir, jeigu recenzantai pritaria, publikacija yra spausdinama. Norint, kad šis procesas truktų ne ilgiau kaip metus ar dvejus, vėl tenka papildomai mokėti. Vienos publikacijos paskelbimas tokiuose žurnaluose gali kainuoti nuo 200 iki 3500 eurų. Tad tyrimai arba, populiariai kalbant, mokslas kainuoja.

Atspausdinus tokią publikaciją, mokslo ir studijų įstaigos kartais skiria tam tikrą

Marija Gimbutienė. Šeimos archyvo nuotr. (Žr. 4 psl.)

ŠIAME NUMERYJE

Už mokslinį darbą moka pats tyrėjas? ● 1, 2 p.

Atidaryta prof. Prano Baltrėno auditorija ● 2 p.

Ar tikrai reikės laukti ketverius metus? ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3, 5 p.

2022-ieji – Lietuvos universitetų metai ● 4 p.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimai ● 5 p.

Pradedame Geologijos ir geografijos instituto įkūrimo aplinkybių apžvalgą ● 5, 6 p.

Lietuvos mokslininkė dalyvauja Marso tyrimuose ● 6 p.

Iškilios asmenybės. Fricas Richardas Šaudinis ● 9 p.

Renginiai, parodos, naujos knygos ● 10, 11 p.

Netektis ● 12 p.

XXI a. VERGIJOS GRIMASOS LIETUVOS MOKSLE

■ Atkelta iš 1 p.

finansavimą. Vienos mokslo įstaigos padengia visą publikavimo (bet ne tyrimo) kainą, kitos – tik jos dalį, kurią išmoka per darbo užmokesį ir mokslininkas gauna vos pusę sumos. Kai kurioms mokslo įstaigoms leidybos finansavimas yra „pačių skęstančiųjų“ reikalas, nes jos pačios gyvena su „bado dietos“ biudžetais, tad nelabai gali finansuoti valstybės nuolat augantį apetitą moksliniam prestižui, t. y. publikacijoms aukščiausio lygio mokslo leidiniuose.

Tad, bendrai paėmus, net mažos apimties tyrimas, kurio savikaina, įskaitant publikaciją, yra apie 2000 eurų, būna kompensuojamas, išmokant kokius 600 eurų. Iš jų atskaičius GPM, VSD, PSD, darbuotojas gauna apie 300 eurų. Taigi, apie 1700 eurų ar daugiau mokslininkas prisideda savomis lėšomis, o tai sudaro apie pusantrą mėnesio docento atlyginimo. Todėl du straipsniai, kurių iš docento dažnai reikalaujama paskelbti per vienerius metus, jam kainuoja tris mėnesinius atlyginimus. Tai jau – ketvirtadalis jo metinio darbo užmokesčio. Jeigu mokslininkas rengia daugiau publikacijų, jis praranda ir daugiau darbo užmokesčio, kurį

susigrąžina, uždirbdamas versle, teikdamas paslaugas, dalyvaudamas įvairiuose kursuose, jei apskritai turi tokias galimybes, nes ne visų sričių mokslininkai rinkoje yra paklausūs. Taigi šios išlaidos mokslininkui nekompensuojamos, nors jis jas patiria. Ir nesvarbu, kad [ne]atsakingi valstybės pareigūnai sakys, jog formaliai yra sukurta aibė priemonių, kuriomis visa tai turėtų būti kompensuojama, bet realiai jos nepasiekia daugumos mokslininkų ir egzistuoja tik popieriuje bei remiant išrinktuosius.

Tačiau tai tik dalis problemos, kalbant apie išnaudojimą aukštajame moksle. Tam valstybė rado dar vieną būdą. Dabartinis Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas bei Darbo kodeksas prisidėjo prie etatinės dalies mažinimo, nes mažėja studentų skaičius. Be to, dėl tos pačios priežasties dažnai įdarbinama pagal terminuotą darbo sutartį. Čia pažymėtina, kad valstybės nesuvokimas peržengia visas logikos ribas. Kokio proto reikėjo būti mokslinio darbo sąnaudų ekvivalentu pasirinkti ne mokslinio darbo apimties rodiklį ir patiriamų sąnaudų išvestinį dydį, o studentų skaičių? Studentų, kurie ne mokslo į studijų įstaigas ateina,

o įgyti žinių, t. y. išmolti. Tai tas pats, kas kosmoso tyrinėjimo sąnaudas skaičiuoti pagal paplūdimyje gulinčiųjų ir į dangų žiūrinčiųjų skaičių, o ne pagal patiriamas tyrinėjimo išlaidas.

Tokios klaidos – tai ne klaida rašto darbe, ir tai – ne gerovė valstybėje. Kai darbuotojas pagal terminuotą sutartį dirba 0,4 etato nuo rugsėjo 1 d. iki birželio 30 d., tai tampa vergovine problema. Jos esmė ta, kad kaskart darbuotojas priimamas konkurso būdu. Tai reiškia, kad, nors jam mokama už 40 proc. produktyvumą, nes turi tik 0,4 etato, konkurso sąlygos numato, kad darbuotojas turi atitikti pilnam etatui keliamus reikalavimus. Tai reiškia, kad mokslininkas turi ne tik apmokėti pats 0,6 etato, arba 60 proc. mokslo produkcijos išlaidų, bet ir dar negauna darbo užmokesčio už tą darbo dalį. Tai jau – vergija, kurią mokslininkui parenka valstybė, nes jo talentas tampa motyvu jį išnaudoti. Šios aplinkybės per darbo pokalbį nėra paaiškinamos, o darbuotojas paprastai apie jas sužino, tik atidurbęs kelerius metus, kol suvokia finansavimo sistemą, kuria masuojamas išnaudojimas ir masiniai Darbo kodekso pažeidimai.

Tad tokia ta „lietuviškojo“ mokslo tikrovė, kur moksliniai tyrimai, kad už juos nereikėtų mokėti, verčiami tarsi savanorišku pomėgiu, kurio sąnaudas mokslininkas turi padengti pats kitomis pajamomis iš kitų veiklų, nes tai tarsi jo „pomėgis“, o ne „profesija“. Todėl nenuostabu, kad kai kurie mokslininkai (ne tik socialiniuose, bet ir kituose moksluose) dirba kaip vergai už duonos kąsnį ir vedini iliuzijos, kad mokslininko profesija gerbiama. Tačiau toks valstybės požiūris į mokslininką – tai ne pagarba, kurią valstybė taip „oriai“ deklaruoja, o mokslininko profesijos devalvacija ir mokslo karjeros paniekimas. Jau nė nekalbant, kad valstybės vadovai mėgdavo ir dabar kai kurie mėgsta žeminti mokslininkus, teigdami, kad mokslininkai, gaudami „didelį“ darbo užmokesį, per mažai padaro valstybės naudai ir nesukuria išskirtinai vertingos mokslo produkcijos tiek, kiek valstybė to norėtų, mokėdama skurdų atlyginimą ir dar versdama iš jo padengti mokslinio darbo sąnaudas.

Šios išvalgos yra pagrįstos LAMPSS atlikta Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo sistemos analize. Autorius yra LAMPSS tarybos pirmininkas

ATIDARYTA PROF. PRANO BALTRĖNO AUDITORIJA

Dr. Raimundas Kaminskas

Rugsėjo 23 d. Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Aplinkos inžinerijos fakultete atidaryta prof. Prano Baltrėno auditorija. Šia proga universiteto dėstytojai, mokslo tyrėjai, studentai, visuomenininkai susirinko pagerbti iškilus mokslininko ir visuomenės veikėjo, habil. dr. prof. Prano Baltrėno (1940–2021) atminimą. Auditorijos atidaryme dalyvavo universiteto Senato pirmininkas, Aplinkos inžinerijos fakulteto dekanas prof. dr. Donatas Čygas, universiteto bibliotekos direktorė I. Kasperaitienė, Lietuvai pagražinti draugijos atstovai su garbės pirmininku Juozu Dingeliu, universiteto bendruomenės atstovai, P. Baltrėno artimieji ir kiti svečiai. Įprasminant profesoriaus atminimą, Aplinkos inžinerijos kiemelyje pasodintas ąžuoliukas, kurį atvežė Lietuvai pagražinti draugijos nariai.

Pranas Baltrėnas gimė 1940 m. rugpjūčio 2 d. Savitiškio vienkiemyje, Smilgių valsčiuje, Panevėžio apskrityje. 1948 m. gegužės 22 d. Baltrėnų šeima (Pranas Baltrėnas, motina Anėlė Baltrėnienė, tėvas Bronius Baltrėnas, senelis Jokūbas Baltrėnas ir sesutė Onutė) buvo ištremta į Sibirą, Krasnojarsko kraštą ir apgyvendinta Minos gyvenvietėje.

Pranas mokėsi Krasnojarsko upeivių mokykloje. 1962 m. baigė šią mokyklą ir grįžo į Lietuvą, dirbo Nemuno laivininkystėje. 1963 m. įstojo į Leningrado vandens transporto instituto Laivų mechanikos neakivaizdinį skyrių. Vėliau, persikėlęs į Kauną, 1969 m. baigė Kauno politechnikos institutą (dabar – Kauno technologijos universitetas). 1969–1978 m. dirbo šio instituto dėstytoju. Nuo 1978 m. buvo Vilniaus inžinerinio statybos instituto (VISI, dabar – Vilniaus Gedimino technikos universitetas) dėstytojas, nuo 1993 m. – Aplinkos apsaugos katedros vedėjas. 1993 m. tapo habilituotu technologijos mokslų daktaru. Nuo 1995 m. – Vilniaus miesto savivaldybės tarybos visuomeninės Aplinkos apsaugos komisijos pirmininkas. Buvo ilgametis Lietuvai pagražinti draugijos valdybos narys, Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos narys.

Profesoriaus pagrindiniai darbai atlikti technosferos užterštumo teorinių ir eksperimentinių tyrimų bei aplinkos apsaugos technologijų srityse. Jis sukūrė dulketumo kontrolės prietaisų, oro valymo įrenginių ir priemonių šiems įrenginiams regeneruoti. Paskelbė daugiau kaip 390 mokslinių straipsnių, įregistravo 101 patentą. Parašė 24 mokomąsias knygas ir 10 monografijų. Įsteigė žurnalą „Journal of Environmental

Minėjimo dalyviai Vilniaus Gedimino technikos universiteto kiemelyje prie ąžuoliuko, skirto prof. Pranui Baltrėnui atminti. Autoriaus archyvo nuotraukos

Engineering and Landscape Management“ (liet. Aplinkos inžinerijos ir kraštovaizdžio vadyba) ir buvo jo vyriausiasis redaktorius. 1994 m. jam skirta Lietuvos mokslo premija.

2001 m. prof. P. Baltrėnas apdovanotas penktojo laipsnio Gedimino ordinu, buvo išrinktas kelių užsienio universitetų ir akademijų nariu.

Minėjimo dalyviai Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakulteto prof. Prano Baltrėno vardu pavadintoje auditorijoje

Lietuvai pagražinti draugijos nariai su prof. dr. Edita Baltrėnaite-Gedienė prie prof. Prano Baltrėno atminimo lentos Vilniaus Gedimino technikos universitete

MARIJOS GIMBUTIENĖS ŠIMTMEČIUI

Jos darbai prilygsta Rozetos akmens hieroglifų iššifravimui

Arminas Šileikis

Pasaulinio garso archeologės Marijos Gimbutienės šimtmetis minimas ne tik Lietuvoje. Rudenį tarptautinę parodą apie šią archeologę ir jos vizionieriškas idėjas Istorijų namuose pristatantis Lietuvos nacionalinis muziejus skiria dėmesį M. Gimbutienės žinomumui didinti ir už šalies ribų. Tam muziejus parengė kilnojimąją parodą, kuri pirmiausia bus pristatyta Paryžiaus publikai UNESCO būstinėje. Būsimos parodos Paryžiuje lankytojai susipažins su M. Gimbutienės gyvenimu Lietuvoje, jos pasitraukimu iš tėvynės Antrojo pasaulinio karo metais, nelengvu keliu įsitvirtinant emigracijoje ir kopiant akademinės karjeros laiptais JAV, ankstyvaisiais darbais ir moksliniame pasaulyje ją išgarsinusiomis idiliškos Senosios Europos ir ją pakeitusios Kurganų kultūros invazijos hipotezėmis.

„Daugiausia dėmesio kilnojamojoje parodoje skiriama Marijos Gimbutienės formulotoms hipotezėms, kurias mokslininkai tebeanalizuoja. Tai tik parodo, kad M. Gimbutienės keltos mintys buvo novatoriškos, nes nepraranda aktualumo ir po daugelio metų“, – sakė parodą rengusi archeologė dr. Gabrielė Gudaitienė. M. Gimbutienė, remdamasi kasinėjimų, lingvistikos, etnografijos duomenimis, iškėlė prielaidą, kad akmens amžiuje (7000–3500 m. pr. Kr.) europiečiai turėjo moteriškų dievybių kultą ir savo gyvenimą grindė matristine, moterų veikiamą, tradicija. Tai buvo, kaip įvardija pati archeologė, Senosios Europos epocha, kurioje gyventa taikiai, tačiau ši kultūra buvo sunaikinta iš stepių užplūdus indoeuropiečiams – Kurganų kultūros (4500–2500 m. pr. Kr.) žmonėms, įtvirtinusiems naują visuomenės sąrangą, iki šių dienų persmelktą patriarchalinio modelio.

Žymus JAV mokslininkas, mitologijos ir religijotyros specialistas Josephas Campbellas yra sakęs, kad M. Gimbutienės darbai prilygsta Rozetos akmens hieroglifų iššifravimui. „Parodos eksponatais tapo šias dvi – matristinės Senosios Europos egzistavimo ir Kurganų kultūros invazijos – hipotezes simbolizuojančių artefaktų 3D kopijos: viename pasaulyje žymios, Deivės, moters kultą menančios, Vilendorfo skulptūrėlės modelis ir karingųjų stepių klajoklių į Europą atnešto naujo ginklo – laivinio kovos kirvio – modelis. Parodoje pristatomi specialiai atrinkti, reti kadrai iš Gimbutų šeimos nuotraukų kolekcijos. Už tai esame ypač dėkingi Marijos Gimbutienės dukrai Živilei Gimbutaitei“, –

kalbėjo parodos koordinatore.

UNESCO Generalinė konferencija Marijos Gimbutienės šimtmetį yra įtraukusi į sukakčių, su kuriomis siejama jos veikla 2020–2021 m., sąrašą. Todėl pirmiausia muziejaus parengtą kilnojimąją parodą ketinama pristatyti UNESCO būstinėje Prancūzijoje, o po to – ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Projektą inicijavo ir finansavo Lietuvos užsienio reikalų ministerija, parodos tekstus kūrė Darius Sužiedėlis, parodos dizainerė – Laura Grigaliūnaitė, architektė – Ieva Cicėnaitė. Parodą parengė Lietuvos nacionalinis muziejus. *Autorius yra Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistas*

M. Gimbutienės iškelta Deivės Motinos hipotezę iliustruoja Vilendorfo Veneros skulptūrėlės modelis. LNM nuotr.

Karingieji stepių klajokliai į Europą atnešė naują ginklą – laivinį kovos kirvį. A. Baltėno (LNM) nuotr.

DĖL 2022-UJŲ – LIETUVOS UNIVERSITETŲ METŲ

Dr. Raimundas Kaminskas

Lietuvos Respublikos Seimas 2022-uosius paskelbė Lietuvos universitetų metais, nes 1922 m. vasario 16 d. Kaune buvo įsteigtas Lietuvos universitetas ir jame pirmą kartą buvo pradėtos universitetinės studijos lietuvių kalba. Šia proga siūlau tinkamai pagerbti, įamžinti ir pagarsinti Lie-

tuvos universiteto (vėliau – Vytauto Didžiojo universiteto) dėstytojus ir studentus, kurie:

1) žuvo dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės (ir kurie yra Vyčio kryžiaus ordinų kavaleriai);

2) kovojo dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės (Klaipėdos krašto sukilėliai, 1941 m. Birželio sukilėliai, antinacinio ir antisovietinio pasipriešinimo dalyviai);

3) dirbo valstybinį ir visuomeninį darbą, kuriant ir stiprinant Lietuvos valstybę (pvz., doc. Antanas Smetona, prof. Augustinas Voldemaras ir kt.);

4) gelbėjo žmones nacių ir sovietų okupacijos metais;

5) reikšmingai prisidėjo prie mokslo, studijų ir tyrimų plėtotės Lietuvoje ir pasaulyje. Siūlau įamžinti Lietuvos (vėliau – Vy-

tauto Didžiojo) universiteto Evangelikų teologijos fakulteto (1925–1936) dėstytojus ir studentus Kauno evangelikų liuteronų Švč. Trejybės bažnyčioje ir elektroninėje erdvėje. Parengti Kaune šiai progai skirtą šiuolaikišką muziejinę ekspoziciją „Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universiteto žmonės ir jų darbai (1922–2022)“. Įamžinant šią sukaktį, pasodinti ažuoliukus visoje Lietuvoje. ■

KONSTITUCINIO TEISMO NUTARIMAS – NETEISĖTAS?

Remigijus Jakulevičius

Gyvename labai įtemptais ir pavojingais laikais, kai Lietuvos Konstitucinis Teismas kėsina pradėti naikinti

Lietuvos šeimą, kartu – ir Lietuvos valstybę. Konstitucinio Teismo teisėjai sąmoningai klaidingai interpretuoja Lietuvos Konstitucijos 38 straipsnį. Norėčiau priminti, kas yra parašyta Lietuvos Konstitucijoje: „Santuoka yra sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu.“ Tai reiškia, kad santuoką gali sudaryti ir šeimą gali sukurti tik vyras ir moteris.

Vyras su vyru ar moteris su moterimi santuokos ir šeimos sukurti negali, nes tik iš vyro ir moters meilės atsiranda nauja, galinti turėti palikuonių, žmogaus gyvybė, kuri ir yra visuomenės ir valstybės išlikimo pagrindas.

„Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ Tik tada, kai šeima yra pagrįsta motinyste, tėvyste ir vaikyste,

tęsiasi gyvybė ir egzistuoja valstybė. Būtent dėl to tokią šeimą valstybė ir saugo. Valstybė užtikrina, kad moteris yra motina, vyras yra tėvas. Nes tik kai šeimą sudaro vyras ir moteris, jie gali susilaukti vaikų ir juos tinkamai auklėti. Lietuvos Konstitucijos 38 straipsnyje 1992 m. buvo parašyta, kad „Lietuvos valstybė egzistuos, jeigu bus Lietuvos palikuonių. Vaikai gimsta ir darniai auga iš vyro ir moters meilės, kuri veda į santuoką ir šeimą. Tokią tęsiančią gyvybę ir dorovę šeimą (motinystę, tėvystę ir vaikystę) saugo Lietuvos valstybė“.

Toks šurkštus Konstitucijos interpretavimas, kad „konstitucinė šeimos samprata yra neutrali lyties požiūriu“, yra visiškai klaidingas ir labai pavojingas, nes neigia

pamatinę prigimtinių žmonių gyvybės tautos ir valstybės išlikimo principą: motinystę, tėvystę ir vaikystę. Joks teismas ar teisėjas negali naikinti Lietuvos žmonių, šeimų, lietuvių Tautos ir Lietuvos valstybės. *Autorius yra Juozo Tumo-Vaižganto buto-muziejaus vedėjas, VDU literatūrologas. Šaltinis: Pozicija.org, 2021 09 24*

„Mokslo Lietuvos“ pastaba: Kviečiame mokslininkus ir visą akademinę bendruomenę aktyviai dalyvauti, apginant svarbiausią visuomenės ląstelę – šeimą – nuo tariamai teisinio interpretavimo, nuo pasikėsinimo į žmonijos prigimtį, į jos tęstinumo garantą. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

įmonei „Lietuvos geležinkeliai“ atleidžiant šimtus darbuotojų, ekonomikos ir inovacijų ministrė žiniasklaidos priemonėmis skelbia apie naujų rinkų atidarymą.

Nesunku pastebėti, kad minėtos Lietuvos problemos ir jų sprendimo būdai turi vieną bendrą bruožą – milijardus eurų. Ir ne iš Europos Sąjungos lėšų, o iš Lietuvos biudžeto. Tai palies kiekvieną mūsų šalies pilietį, ypač labiausiai pažeidžiamą – pensininką, mokytoją, gydytoją, kultūros darbuotoją, visą viešąjį sektorių. Pasekmes Lietuvos žmonės jaučia jau dabar – brangstančios prekės, paslaugos, rudenį mokėsime brangiau už šildymą, elektrą, dujas.

Prašome Jūsų, pasitelkus visas Prezidento

konstitucines galias, diplomatinis kanalus, aukščiausiu lygiu kreiptis į Europos Vadovų Tarybą, Europos Komisiją ir Europos Sąjungos institucijas dėl fizinio barjero (tvoros) bei modulinų kilnojimų statinių (namečių) pirkimo, migrantų apgyvendinimo ir išlaikymo sąnaudų finansavimo iš Europos Sąjungos. Stebėdami Vyriausybės vykdomą žalingą Lietuvai užsienio politiką, premjerės pastangas tempti paskui save kai kuriuos ministrus, matant akivaizdžią nekompetenciją, epizodiškus jų veiksmus reaguojant tik į pasekmes, vengiant prisiiimti atsakomybę, reiškiamo nepasitikėjimą vidaus reikalų ministre Agne Bilotaite, užsienio reikalų ministru Gabrieliumi Landsbergiu, sveikatos apsaugos ministru Arūnu Dulkiu.“

Seimo nario niekinimo kampanija – ar

tai vyksta ir Lietuvoje? Dainius Kepenis prašys teismo apginti pažeistas teises dėl vardo ir pavardės panaudojimo. Kaip žinoma, prieš Seimo narį vykdoma įžūli ir jo reputaciją menkinanti ir gerai moralei prieštaraujanti provokacija. Pasinaudojant jo vardu ir pavarde, sukurtas domenas, nukreipiantis į pornografinio turinio interneto svetainę.

Nors Seimo narys kreipėsi tiek į policiją, tiek į instituciją, įregistravusią domeną, pažeidimas, nukreiptas tiek prieš Seimo narį, tiek prieš visuomenę, nėra užkardytas. „Matyti, kad institucijos į pažeidimus reagoja selektyviai, ne visada stengiasi operatyviai surasti ir nubauti pažeidėjus. Viešojoje erdvėje matome pranešimus, kaip randami ir nubaudžiami asmenys už įžeidžius komentarus naujienų portaluose, tad tokio

pat požiūrio, aiškinantis piktybišką veiklą, tikėjaisi ir šiuo atveju“, – sakė D. Kepenis.

Sausio 13-osios memorialo prie Seimo remontas. Memorialas, dengiantis fragmentą barikadų, stovėjusių prie Seimo per lemtingus 1991-ųjų įvykius, bus atnaujintas ir vėl pritaikytas lankytojams. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu 2000 m. buvo nuspręsta įamžinti Laisvės gynėjų ir Sausio 13-osios įvykių atminimą memorialu. Jame integruoti išlikę parlamento gynybos įtvirtinimo fragmentai. Memorialo projektą sukūrė „Vilniaus architektūros studija“ (projekto vadovas – Kęstutis Kisielius, autorius – Alfonsas Vaškevičius). Architektai išsaugojo autentišką 1991 m. parlamento gynybinių sienų fragmentą ir smulkiosios architektūros elementus. ■

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Lietuvos energetikos institutas pertvarkomas iš biudžetinės į viešąją įstaigą. Vyriausybė pritarė Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos siūlymui pertvarkyti Lietuvos energetikos institutą (LEI) iš biudžetinės į viešąją įstaigą. Teisinio statuso pakeitimas leis efektyviau vykdyti valstybei, visuomenei ir verslui svarbius fundamentinius bei taikomuosius mokslinius tyrimus ir panaudoti jų rezultatus pramonėje. Atsižvelgiant į teisinio statuso keitimą Vyriausybės nutarimu patvirtinti nauji LEI įstatai. Naujajai viešajai įstaigai perduodamas šiuo metu LEI patikėjimo teise valdomas nekilnojamasis turtas Kaune, Breslaujos g. 3, taip pat investuojamas kilnojamas turtas, formuojant viešosios įstaigos LEI dalininko – valstybės, kuriai atstovauja Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, – kapitalą.

Teisinio statuso keitimo procesą jau yra pradėję dar du valstybiniai mokslinių tyrimų institutai – **Fizinių ir technologijos mokslų centras** ir **Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras**. Vyriausybė taip pat yra davusi sutikimą dėl Inovatyvios medicinos centro teisinio statuso keitimo. Pertvarkius institutus iš biudžetinių į viešąsias įstaigas, bus užtikrinta mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos kokybė, sudarytos sąlygos operatyviau panaudoti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros rezultatus bendradarbiaujant su ūkio subjektais, socialiniais partneriais, efektyviau vykdyti valstybei, visuomenei ir verslui svarbius fundamentinius bei taikomuosius tyrimus, eksperimentinės plėtros darbus, diegti mokslinių tyrimų rezultatus praktikoje, kuriant atžalines įmones, didinti mokslinių tyrimų komercializavimą,

stiprinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą.

Konkurencingumo taryboje – mokslinių tyrimų ir žaliojo kurso klausimai. Švietimo, mokslo ir sporto ministrė Jurgita Šiugždiniene dalyvauja Europos Sąjungos (ES) Konkurencingumo tarybos posėdyje. ES mokslo ministrai ketina pritarti Tarybos išvadoms dėl ES tarptautinio bendradarbiavimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje. Tarybos išvadose pasisakoma už taisyklėmis grįstą daugiašalį bendradarbiavimą ir dialogą pasaulinių iššūkių srityse. Išvadose nustatyti pagrindiniai principai ir vertybės (pvz., mokslinių tyrimų laisvė, atvirumas, ES vertybės ir interesai, abipusiškumas, mokslinių tyrimų etika, lyčių lygybė) bei pagrindiniai veiksmai, kurių būtina imtis, skatinant tarptautinį bendradarbiavimą mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje.

ES ministrai taip pat ketina diskutuoti dėl atnaujintos Europos mokslinių tyrimų erdvės valdymo. ES yra užsibrėžusi tikslą tapti mokslo ir inovacijų pasauline lydere. Siekiama, kad atnaujinta Europos mokslinių tyrimų erdvės plėtra būtų vykdoma, integruojant mokslinius tyrimus ir inovacijas į įvairius sektorius, daugiau dėmesio skiriant konkrečių veiksmų ir sprendimų įgyvendinimui, padidinant politinius įsipareigojimus, sujungiant finansines pastangas bendriems politinės darbotvarkės tikslams.

Taryba siekia stiprinti ES konkurencingumą ir ekonomikos augimą. Siekdama šio tikslo, ji svarsto klausimus šiose politikos srityse: vidaus rinkos, pramonės, mokslinių tyrimų ir inovacijų, kosmoso. Tarybos posėdžiai rengiami bent keturis kartus per metus. *Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus* ■

MOKSLO INSTITUCIJŲ ISTORIJOS PUSLAPIAI

Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutui – 80 (steigimo aplinkybių apžvalga)

Habil. dr. Valentinas Baltrūnas

Mokslo organizacinio centro įkūrimo idėja

Kalbant apie Geologijos ir geografijos instituto (GGI) įsteigimą, tenka remtis publikacijomis ir archyvų dokumentais, kartais gal net nauju žvilgsniu įvertinant vieną kitą istorijos epizodą. Yra tekę girdėti skeptiškų samprotavimų apie tai, kad nėra ko labai didžiuotis sovietinės okupacijos ir stalininio režimo sąlygomis įsteigta Lietuvos mokslų akademija (LMA) ir jos mokslo institutais, kolaboravimu su sovietiniais, o netrukus – ir hitleriniais okupantais. Tačiau pokariu, sovietiniais laikais ir toliau tebevyko mokslo institucijų steigimas bei jų įsitraukimas į okupuoto krašto ūkinį bei kultūrinį gyvenimą, kartu įsitraukiant ir į tarptautinio mokslo raidą. Šiame mokslo plėtojimo žygyje bene daugiausia lėmė LMA ir jos institutų veikla, taip pat vėliau įkurtų kai kurių žinybinių mokslo institutų darbai. Štai kaip mokslo institucijų raidą Lietuvoje šiuo metu vertina pati LMA:

„Dar XVIII a. pabaigoje prof. M. Počobutas, kartu su keletu Vilniaus universiteto darbuotojų, parengė Akademijos įkūrimo programą, tačiau šie sumanymai nebuvo įgyvendinti. Mokslų akademijos, kaip aukščiausiosios Lietuvos mokslo ir kultūros įstaigos, steigimo idėja vėl pasirodė tautinio atgimimo metu. Ją puoselėjo Lietuvos mokslų draugijos kūrėjai – J. Basanavičius, J. Šliūpas ir kiti. Žymiausieji nepriklausomos Lietuvos inteligentijos atstovai Mokslų akademiją suprato kaip autonomišką mokslinių tyrimų bei mokslo organizacinį centrą, kaip valstybės prestižo simbolį.

Dėl objektyvių priežasčių šių projektų įgyvendinimas buvo pradėtas tik 1938 m., įsteigus Lituaniistikos institutą. Mokslų akademija buvo įkurta 1941 m. sausio 16 d., t. y. jau Lietuvai praradus valstybingumą. Pirmaisiais akademikais tapo: M. Biržiška, V. Biržiška, D. Budrys, A. Janulaitis, T. Ivanauskas, S. Kolupaila, V. Kuzma, V. Mickevičius-Krėvė, J. Matulis, V. Mykolaitis-Putinas, A. Purėnas, A. Rimka, P. Skardžius. Prezidentu buvo išrinktas prof. V. Mickevičius-Krėvė, viceprezidentu – prof. A. Purėnas.

Nacių okupacijos metais Mokslų akademijos nariais tapo mokslininkai J. Dalinkevičius, K. Jablonskis, V. Jurgutis, Z. Ivinskis, P. Šalčius, S. Šalkauskis, P. B. Šivickis, K. Vasiliauskas ir kt. Šiuo periodu keletas iš jų ilgiau ar trumpiau vadovavo Mokslų akademijos veiklai: M. Biržiška, Z. Ivinskis, V. Jurgutis, V. Mykolaitis-Putinas, K. Šalkauskis. Artėjant antrajai sovietinei okupacijai, nemažai Mokslų akademijos narių bei darbuotojų pasitraukė į Vakarų.

Pradžioje Lietuvos mokslų akademijoje vyravo humanitariniai mokslai. Pokario metais atkurta Mokslų akademija plėtojosi jau pagal sovietišką modelį. Mokslinė veikla buvo smarkiai reglamentuojama, mokslininkai buvo ideologiškai spaudžiami, bet Akademijoje visada reiškėsi pažangi mokslinė mintis. Buvo suorganizuota nemažai mokslo įstaigų, išugdytas mokslinis potencialas.“ (žr. <http://www.lma.lt/istorija>)

Kas lėmė Geologijos ir geografijos instituto įkūrimą?

Praėjusio amžiaus pradžioje kaimyninėse šalyse Lenkijoje ir Vokietijoje, be įprastų geologijos ir mineralogijos katedrų bei muziejų, universitetuose taip pat buvo steigiamos valstybinės geologijos tarnybos ar jų funkcijas vykdančios mokslo institutai, jau nekalbant apie akademinį institutų tinklą Sovietų Sąjungoje.

Lietuvoje geologinių tyrinėjimų ir apsirūpinimo statybinėmis medžiagomis prasta situacija paskatino P. Jodelę, M. Kaveckį, J. Dalinkevičių, Č. Pakucką, A. Damušį ir kitus mokslininkus imtis iniciatyvos 1936 m. įsteigti Energijos komitetą, kurio sudėtyje buvo ir Žemės turtams tirti komisija (Lietuvos..., 2001). Šios komisijos siūlymu jau Lietuvos TSR komisarų tarybos nutarimu Nr. 238 1940 m. spalio 16 d. įkurta Geologinių tyrinėjimų tarnyba. Netrukus, 1941 m., įsteigiamas ir LMA Geologijos ir geografijos institutas (GGI). Pastarojo steigimo komplikotas aplinkybes, lėmusias kai kurių kitų mokslo institutų planavimą ir vėlesnį įkūrimą, reikia aptarti išsamiau. ■

■ Nukelta į 6 p.

Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutui – 80

■ Atkelta iš 5 p.

Iš sovietinių publikacijų apie LMA ir GGI ikūrimą gana vertinga yra buvusio ilgamečio LMA prezidento J. Matulio, visų to meto procesų aktyvaus liudininko ir dalyvio, apžvalga, parengta LMA 25 metų sukakčiai paminėti (J. Matulis, 1967). Jis akcentuoja 1941 m. sausio 16 d. datą, kada „mokslinėms pajėgoms sutelkti ir mokslinio tyrimo darbui greičiau išplėsti bei organizuoti“ buvo įsteigta Lietuvos TSR mokslų akademija. Tada Lietuvos TSR liaudies komisarų tarybos nutarimu Nr. 36 buvo įsteigta LMA, sudarant Organizacinį komitetą su V. Krėve-Mickevičiumi priešakyje. Tos pačios Liaudies komisarų tarybos jau 1941 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 201 buvo patvirtintas pirmasis LMA statusas, o 1941 m. balandžio 9 d. nutarimu Nr. 320 patvirtinta 13 tikrųjų LMA narių.

1941 m. balandžio 18 d. LMA tikrųjų narių susirinkime buvo išrinktas LMA prezidiumas ir LMA pirmasis prezidentas V. Krėve-Mickevičius. Patvirtinti įsteigtų mokslo skyrių generaliniai sekretoriai, tarp jų – Gamtos mokslų – J. Matulis. Kaip tik pastarajame skyriuje buvo aktyviai siūlomos ir svarstomos gamtos mokslų institutų steigimo iniciatyvos. Štai LMA Gamtos mokslų skyriaus 1941 m. balandžio 11 d. posėdyje (protokolas Nr. 1), kuriame J. Matulis buvo išrinktas skyriaus generaliniu sekretoriumi, buvo nutarta parengti numatomų institutų projektus: Biologijos (rengia T. Ivanauskas), Chemijos (rengia A. Purėnas), Geografijos (rengia S. Kolupaila), Geologijos (rengia J. Dalinkevičius), Smegenų ir vėžio (rengia V. Kuzma) (žr. LCVA, dokumentai).

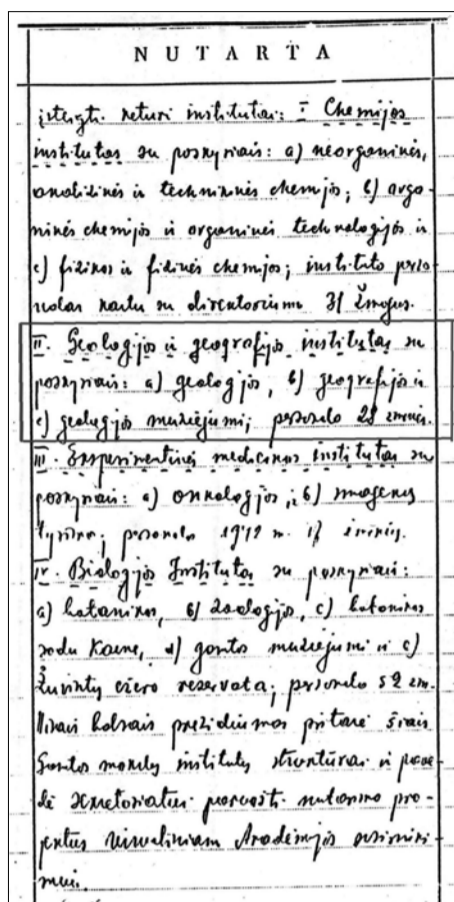
Kitame skyriaus posėdyje, įvykusiame 1941 m. gegužės 17 d. (protokolas Nr. 3), buvo pratęsta diskusija apie institutų steigimą, numatant jų struktūrą ir būsimų darbų

kryptis. Tačiau tų pačių metų birželio 7 d. posėdyje (protokolas Nr. 4), svarstant būsimų institutų struktūrą ir etatus, nutarta, kad, atsižvelgus į sudėtingą realią LMA situaciją (lėšų, patalpų, kadru ir įrangos trūkumas), vis tik nutarta steigti vieną jungtinį Geologijos ir geografijos institutą.

Gamtos mokslų skyriaus siūlymu LMA prezidiumo 1941 m. birželio 11 d. posėdyje buvo nutarta Gamtos mokslų skyriuje pradžioje organizuoti Chemijos, Geologijos ir geografijos, Biologijos bei Eksperimentinės medicinos institutus. Tačiau pradėtas organizacines priemones nutraukė prasidėjęs karas ir po to sekusi hitlerinės Vokietijos okupacija. Apibūdinamas LMA darbą okupacijos metu, J. Matulis mini, kad 1941 m. liepos 16 d. „keletas buvusių Mokslų akademijos prezidiumo narių buvo susirinkę oficialiam posėdžiui susidariusiai padėčiai aptarti ir Mokslų akademijos turtui bei esančioms jos žinioje kultūrinėms vertybėms apsaugoti“ (J. Matulis, 1967).

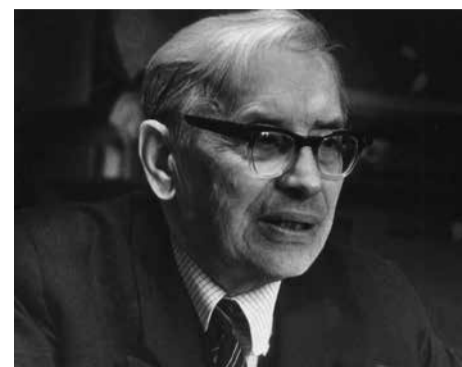
LMA prezidiumas paleido nemokamų atostogų tuos darbuotojus, kurie nuo okupacijos pradžios neatvyko į darbą. Po kelių mėnesių okupacinė administracija paskyrė Švietimo generalinį tarėją, kurio įsakymais atleisti visi LMA nariai, pakeistas statusas, paskirtas naujas LMA branduolys. J. Matulis dar mini, kad 1942 m. Švietimo generalinis tarėjas „išskyrė tam tikras lėšas esančių Mokslų akademijoje kultūrinių vertybių apsaugai ir Humanitarinių mokslų skyriaus institutų bei Geologijos ir geografijos instituto darbui. Tačiau šis periodas truko neilgai“ (J. Matulis, 1967).

Atidžiau pažvelgę į LMA prezidiumo 1941 m. birželio 11 d. posėdžio (protokolas Nr. 4) nutarimus, matome, kad Chemijos, Geologijos ir geografijos, Eksperimentinės medicinos ir Biologijos institutų įsteigimui

LMA prezidiumo 1941-06-11 nutarimo Nr. 4 (iš viso 6 puslapiai) fragmentas apie siūlomus įsteigti keturis Gamtos mokslų skyriaus institutus (LMAA, F. 1, Ap. 9, B. 3827).

„visais balsais prezidiumas pritarė šių Gamtos mokslų institutų struktūrai ir pavedė sekretoriui paruošti nutarimo projektus visuotiniam Akademijos susirinkimui“, kuris tame pačiame posėdyje buvo numatytas birželio 26 d. Tačiau, 1941 m. birželio 22 d.

Pirmasis GGI direktorius J. Dalinkevičius. Apie 1965 metus. Nuotrauka iš šeimos archyvo.

prasidėjus hitlerinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui, šis susirinkimas neįvyko.

Ilgą laiką apie LMA veiklą vokiečių okupacijos metais buvo mažai kas skelbiama. Daugiau dokumentinės informacijos apie šį laikotarpį pasirodė tik po pusšimčio metų, t. y. jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę (A. Liekis, 2001). Aiškinant akademiko vardo suteikimo J. Dalinkevičiui aplinkybes, paaikškėjo kelios LMA veiklos detalės 1941 m. antrąjį pusmetį. Buvo nustatyta, kad 1941 m. rugsėjo 22 d. J. Dalinkevičius buvo išrinktas LMA susirinkime ir tų pačių metų spalio 28 d. Švietimo generalinio tarėjo P. Germanto ir Mokslų akademijos pirmininko M. Biržiškos raštais patvirtintas tikruoju Mokslų akademijos nariu – akademiku. Švietimo generalinio tarėjo 1941 m. spalio 24 d. įsakymu D/Nr. 66 J. Dalinkevičius taip pat laikinai patvirtintas Geologijos ir geografijos instituto direktoriumi. Ši informacija pateikta A. Grigelio sudarytose ir redaguotose knygose apie institutą ir akademiką J. Dalinkevičių (V. Mikaila, A. Grigelis, 2001; A. Grigelis, 2014). (Pabaiga – kitame numeryje)

LIETUVOS MOKSLININKĖ – MARSO TYRIMUOSE

Vieną iš marsaeigio instrumentų – specialias kameras – išbandžiusi fizikos mokslų daktarė, lazerinių ir optinių sistemų inžinierė Simona Liukaitytė-Suszczynska papasakojo, kad nuo misijos pradžios praėjo metai. Skrydis į šią planetą trunka apie šešis mėnesius. Marsaeigis „Perseverance“ (liet. atkaklumas) Marse

nusileido šių metų vasario 18 d. „Ši misija turi keletą tikslų: ieškoti kažkada egzistavusios gyvybės įrodymų, suprasti, kokia buvo šios planetos geologinė evoliucija ir atsakyti į kai kuriuos klausimus, kurie padėtų išspręsti problemas, norint žmogui nusileisti Mar-se“, – papasakojo tyrėja.

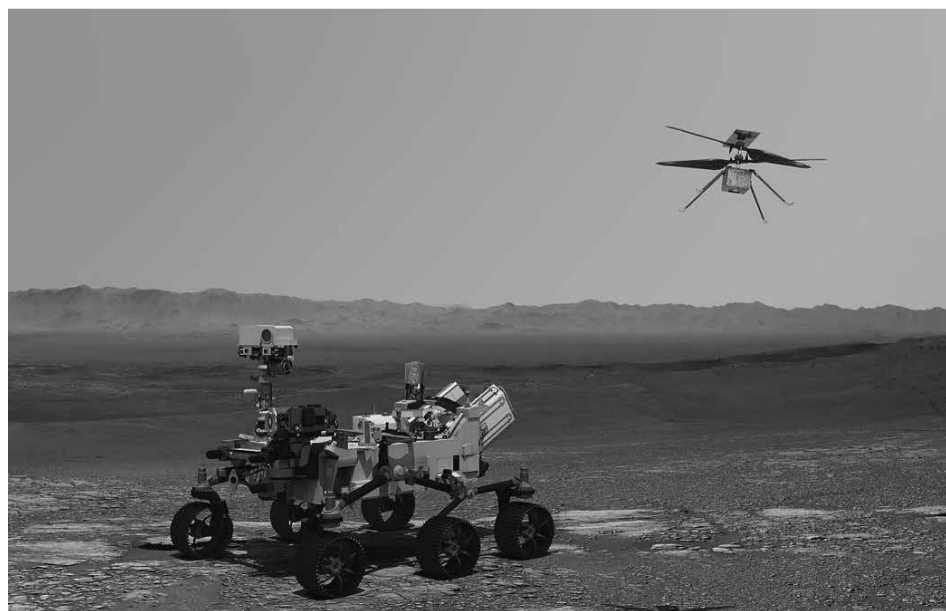
Mokslininkė pažymėjo, kad jau dabar

padaryta per 75 tūkst. nuotraukų: „Marsas yra labai toli ir anksčiau gauti tokius vaizdus buvo tik mokslinė fantastika.“ Misijoje buvo įrašyti ir Marso garsai. Tai yra Marso vėjai ir paties marsaeigio važiavimo garsas. Marsaeigis užfiksavo ir neįprastą gamtos reiškinių, žinomą „dulkių velnio“ vardu. Šioje misijoje išbandytas ir kosminis sraigtasparnis.

Tyrėja išskyrė ir kitą svarbų įrenginį MOXIE, kuris iš gausiai Marso atmosferoje esančio anglies dvideginio leidžia gaminti deguonį. Tačiau norint, kad Marse galėtų nusileisti žmonės, ten išgyventi ir grįžti į Žemę, MOXIE tipo prietaisais turėtų būti bent 100 kartų didesnis, nei dabar sukurtas. Šaltinis: LRT radijo laida „Mokslas skubantiems“, 2021 09 11

Dr. Simona Liukaitytė-Suszczynska. Asmeninio archyvo nuotr.

Marsaeigis „Perseverance“ ir kosminis sraigtasparnis. Shutterstock nuotr.

Suskaitmeninta Lietuvos Metrikos dalis

Lietuvos Metrika vadinamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos dokumentų archyvas. Žinoma apie 700 Lietuvos Metrikos knygų. Iš šio išpūdingos apimties šaltinio Lietuvoje jau išleista daugiau kaip 60 tomų.

Vilniaus universiteto mokslininkai, siekdami padaryti šiuos svarbius dokumentų rinkinius lengviau prieinamus plačiajai visuomenei ir mokslininkams visame pasaulyje, dalį jų suskaitmenino. Naujoje elektroninėje skaitmeninėje galima rasti 34 Lietuvoje publikuotas Metrikos knygas. Joje integruotos interaktyvios asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, rusėnų ir lietuvių kalbų žodynas, veikia paieškos funkcija.

Kruopščiai dirbta daugiau kaip 2 metus

Vilniaus universiteto (VU) rektorius, istorikas prof. Rimvydas Petrauskas Metrikos leidybinį ir skaitmeninimo projektus įvardija kaip puikų tarptautiško mokslo pavyzdį. „Kiekviena Lietuvos Metrikos knyga, kiekviena publikacija apie ją yra laukiama tiek mūsų kaimyniniuose regionuose, tiek ir visame pasaulyje. Todėl natūralu, kad kiekvienas bandymas išplėsti Metrikos prieinamumą yra labai svarbus ir šiuos darbus reikia tęsti toliau. Juk ateina ir nauja karta, kuri kitaip skaito ir kuriai šaltinių internetinis prieinamumas turi būti kiek įmanoma didesnis“, – pristatymo renginyje sakė prof. R. Petrauskas.

Platformos kūrėjai pabrėžė, kad Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir jos istorija pati savaime yra tarptautinis tyrimų objektas, sulaukiantis vis didesnio užsienio šalių mokslininkų susidomėjimo. „LDK tiria mokslininkai ne tik iš Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ar Ukrainos, bet ir iš Rusijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos ir kitų šalių. Todėl, imdamiesi šio projekto, mes vylėmės, kad sukurtas skaitmeninė Lietuvos Metrikos skaitmeninė padės platesnei auditorijai atskleisti Lietuvos istorijos šaltinių

Lietuvos metrikos pristatyme. Pirmas iš kairės – VU rektorius prof. Rimvydas Petrauskas

turtingumą, kartu ir demonstruos Lietuvos istorikų kruopštų, aukšto lygio darbą“, – sakė prie Metrikos skaitmeninimo dirbęs VU Istorijos fakulteto doktorantas Karolis Čižauskas. Pasak jo, XX a. 10-ajame dešimtmetyje ir XXI a. 1-ojo dešimtmečio pradžioje leistų Lietuvos Metrikos knygų skaitmeninimas – skanavimas itin didelės raiškos skeneriu – buvo bene lengviausia projekto dalis. Ilgiausiai, beveik dvejus metus, truko ir daugiausia kruopštaus darbo pareikalavo interaktyvios rodyklės ir kitų pagalbinių įrankių sukūrimas. Kuriant interaktyvias rodykles, teko ranka surinkti per 100 tūkst. eilučių duomenų, perrinkti 34 knygų asmenvardžių ir vietovardžių (rusėniškas ir lotyniškas) rodykles, jas parengti, suskirstant į atitinkamas dalis, su kuriomis jau dirbo programuotojai. Taip dalis iki pat šiandien Maskvoje laikomos ir sunkiai prieinamos Lietuvos Metrikos po truputį tampa pasiekiami iš bet kurio pasaulio krašto bet kuriuo paros metu.

Lietuvos Metrikos ištakos – Vytauto raštinė

Metrika neabejotinai yra vienas svarbiausių Lietuvos istorijos paminklų. Joje galima rasti pačių įvairiausių XIV–XVIII a. dokumentų, rašytų daugiausia lotynų, rusė-

nų ir lenkų kalbomis: privilegijų miestams ir bajorams, titulų ir pareigų suteikimo aktų, diplomatinių raštų, finansinių ataskaitų, teismų sprendimų, genealoginių lentelių, žemėlapių, laišku.

„Toks platus rašytinių šaltinių blokas užgimti galėjo tik su rašytinės kultūros Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje sklaida, kai valdovo ir valstybės administraciniai poreikiai jau buvo pradedami įamžinti raštu. Jau Vytauto valdymo (1390–1430) laikotarpiu nuosekliai veikti ėmusi valdovo raštinė sudarydavo daugiakalbius įvairaus turinio dokumentus, bet, deja, Vytauto laikų raštinė nepaliko nė vienos Lietuvos Metrikos „knogos“, – pasakojo prie Metrikos skaitmeninimo dirbęs VU Istorijos fakulteto doktorantas Povilas Andrius Stepavičius.

Tačiau jau su Kazimiero Jogailaičio valdymu (1440–1492) ir tuo metu atsiradusia nuolatine kanclerio pareigybe imta valdovo išduotus dokumentus registruoti ir užrašyti valdovo „atminimui“. Taip, augant rašytinių dokumentų poreikiui ir sudarymo apimtims, o svarbiausia, atsirandant darbo tęstinumui, ir ėmė rasti tai, kas dabar vadinama Lietuvos Metrika.

Ankstyvųjų knygų susidarymas buvo

gana stichiškas. Toks iki pat XVIII a. sudariusių knygų, dokumentų pluoštų, sąsiuvinų ir kitų dokumentų rinkinys ilgainiui amžininkų imtas vadinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Metrika ir pamažu virto valstybės archyvu.

Ką galima tikėtis rasti Lietuvos Metrikoje?

Ilgainiui įsigalėjo visų Lietuvos Metrikos tomų skirstymas į kelias kategorijas: diplomatinių reikalų, užrašų, teismų bylų, viešųjų reikalų. Tai nurodo ir teminius laukus, kuriems medžiagos rasti gali tikėtis tiek profesionalus tyrėjas, tiek istorijos entuziastas: įvairūs diplomatiniai susirašinėjimai su Lenkija, totorių chanais, Maskva ir kitomis valstybėmis; daugybė valdovo, Ponų Tarybos ir kitokių teisminių bylų nagrinėjimų ir nuosprendžių; itin vertingas 1528 m. pašauktinės bajorų kariuomenės surašymas; valdovo privilegijos miestams, suteiktos didikams; didžiojo kunigaikščio nurodymai įvairiems pareigūnams ir dar daugybė įvairaus tipo ir turinio dokumentų.

XVIII a. pabaigoje, Rusijai kartu su Prūsija ir Austrija sunaikinus Abiejų Tautų Respubliką, naujųjų valdovų akiratin pakliuvo ir Lietuvos Metrika: tiek kaip simbolinis trofėjus, tiek kaip pragmatiniams tikslams reikalingas dokumentų rinkinys. Taigi XVIII a. Lietuvos Metrika iš Vilniaus iškeliavo į Sankt Peterburgą, o vėliau – į Maskvą, kur yra laikoma iki šiol. Šių istoriškai reikšmingų dokumentų perkėlimai ir, deja, savotiška „mirtis“ paskatino ir mokslinį susidomėjimą, pirmuosius tyrimus.

Pastaruosius tris dešimtmečius istoriniai tyrimai aktyviausiai plėtojami ir Lietuvos Metrikos knygos publikuojamos Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Lietuvos statutų ir Lietuvos Metrikos tyrimų centre bei Lietuvos istorijos institute. Būtent šių dviejų mokslinių centrų išleistas Lietuvos Metrikos knygos ir yra pateikiamos naujai sukurtoje platformoje. ■

VADOVĖLIŲ SKAITMENIZACIJA

Vaida Sindaravičiūtė-Kuosė

Ilgiau nei metus trukęs nuotolinis mokymasis lėmė ne tik moksleivių ir mokytojų kompiuterinio raštingumo įgūdžių tobulėjimą. Augo elektroninių mokymosi priemonių naudojimas, ryškėjo spartesnės skaitmenizacijos poreikis. Siekis sukurti šiuolaikinius mokymosi poreikius atitinkančias, nuotoliniam mokymui tinkančias priemones paskatino ugdymo priemonių kūrėjus „Ateities pamoka“ ir leidyklą „Šviesa“ imtis skaitmeninių vadovėlių pilotinio projekto. Į dviejų pirmųjų vadovėlių, papildytų skaitmeninėmis užduotimis, kūrimą jau investuota daugiau nei 50 tūkst. eurų.

Pagrindinis tikslas – turinio kokybė

Nuotolinis mokymas atskleidė, kad mokytojams trūksta kokybiškai parengtos mokymo medžiagos, palengvinančios ruošimąsi pamokoms ir užpildančios visą pamokos laiką bei turinį. „Tikimės, kad naujieji vadovėliai tiek kontaktinio, tiek nuotolinio ugdymo metu taps viena pagrindinių mokymosi

priemonių, papildančių popierinį vadovėlį. Siekėme, kad juose mokytojai ir moksleiviai rastų kiekvienos pamokos informaciją“, – pažymėjo „Ateities pamokos“ ugdymo turinio grupės vadovė Jūratė Mikulevičiūtė.

„Šviesos“ leidyklos vadovė Milda Juonė sakė, kad partnerystė tarp leidėjų ir skaitmeninio turinio kūrėjų yra nuosekli mokymosi priemonių plėtojimo praktika, suteikianti galimybę šiuolaikiškai pateikti mokymosi patirtį: „Leidėjai gali suteikti modernų, naujausios kartos turinį su įdomiais kontekstais, netikėtais klausimais, apgalvotomis įtraukimo formomis. Tuo tarpu skaitmeninio turinio specialistai praturtina mokinio ir mokytojo patirtį elektroninėje erdvėje. Mokymosi procesas tampa patrauklesnis, geriau atitinkantis šiuolaikinius moksleivių poreikius ir ugdymo metodus.“

Vadovėlių praturtinimo dalies autoriai siekė, kad virtualus turinys padėtų lengviau suprasti sunkiai įsivaizduojamus dalykus, pagilintų mokomąjį dalyką, leistų patikrinti savo žinias tiek mokantis klasėje, tiek savarankiškai. „Tikime, kad šiuolaikiškai pateiktas turinys su integruotais vaizdo įrašais,

interaktyviomis užduotimis, iliustracijomis, pamokos prezentacijomis, infografikais bei skaitmeninių užduočių EMA bankais labiau motyvuos ir paskatins sužinoti daugiau ir suprasti geriau. O lengvai įvertinti per mokslo metus įgytas žinias leis specialūs diagnostiniai testai“, – dalijosi J. Mikulevičiūtė.

Kitaip mokysis matematikos ir pasaulio pažinimo

Skaitmeniniu turiniu praturtinti du šiais metais leidyklos „Šviesa“ išleisti vadovėliai: serijos „Taip!“ pasaulio pažinimo vadovėlis antrai klasei ir serijos „Tempus!“ dešimtokų matematikos vadovėlis. Jau šiais mokslo metais juos galės naudoti ir įvertinti „EDUKA klasė“ licenciją turinčios mokyklos. „Pilotiniam projektui pasirinkome skirtingų dalykų vadovėlius, norėdami patikrinti, ar mūsų sumanytos mokymosi priemonės tinka šių disciplinų mokymuisi, ir išsiaiškinti, kaip jas vertina skirtingo amžiaus mokiniai“, – sprendimą paaiškino J. Mikulevičiūtė.

Antanas Apynis, vienas iš naujojo matematikos vadovėlio turtinimo dalies autorių, yra įsitikinęs, kad skaitmeninėje erdvėje

atsiveria visiškai kitos galimybės atskleisti mokomąjį dalyką: „Noriu, kad mokiniai turėtų galimybę į matematinius objektus pažvelgti iš įvairių pusių, galėtų tirti, bandytų išvelgti dėsningumą, mokėtų apibendrinti, daryti išvadas. Skaitmeninėje erdvėje atsiveria visiškai kitos galimybės mokomąjį turinį atskleisti interaktyviai ir įvairiapusiškai.“

Kurdama užduotis atnaujinamam dešimtokų vadovėliui, įmonė „Ateities pamoka“ aktyviai bendradarbiavo su Nacionaline švietimo agentūra. Buvo siekiama, kad vadovėlis ne tik padėtų ugdyti matematinius gebėjimus, bet ir suteiktų įgūdžių, reikalingų atlikti užduotis pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo metu. Ugdymo specialistai sutaria, kad geriausias yra mišrus ugdymo būdas, naudojant įvairias priemones, derinant klasikinį ir skaitmeninį mokymosi modelius. J. Mikulevičiūtė atskleidžia, kad įmonė, įvertinusi šio pilotinio projekto sėkmę, nuspręš dėl jo ateities: „Bendradarbiaudami su modernaus edukacinio turinio leidėjais, norime tęsti skaitmeninių vadovėlių projektą. Siekiame suprasti, ar tokie vadovėliai tinka mokyklų bendruomenei.“ ■

Vilniaus universitete įsteigta „Red Hat“ akademija

Liudmila Januškevičienė

Vilniaus universitete šį rugsėjį veiklą pradėjo „Red Hat“ (liet. Raudonoji skrybėlė) akademija. Tai internete diegiama ir žiniatinklio valdoma atvirojo kodo švietimo programa, skirta akademinėms institucijoms suteikti ir palaikyti atvirojo kodo ir „Linux“ mokymo programą. Pasirašytas bendradarbiavimo memorandumas su AB „Telia Lietuva“.

„Red Hat“ mokymo ir sertifikavimo viceprezidentas Kenas Goetzas džiaugėsi, kad Vilniaus universitetas (VU) prisijungė

prie nuolat augančios „Red Hat“ akademijos programos: „Siekdami padėti studentams sužinoti daugiau apie „Red Hat“ technologijas ir įgyti paklausių atvirojo kodo įgūdžių, glaudžiai bendradarbiaujame su įvairiomis švietimo įstaigomis visame pasaulyje. Tikimės sėkmingo bendradarbiavimo.“ Nuo šiol VU studentai, dėstytojai ir darbuotojai turės galimybę studijuoti „Linux“ pagrindu veikiančias operacines sistemas ir įgyti „Linux“ administratoriaus sertifikata, kurį pripažįsta visos IT įmonės Lietuvoje ir užsienyje. VU „Red Hat“ akademijos veiklą kuruos Fizikos fakultetas.

„VU Fizikos fakultete esantis superkom-

piuteris veikia „Red Hat“ platformos pagrindu. Įgyvendinus partnerystę su Jungtinių Amerikos Valstijų kompanija „Red Hat“, VU studentai ir visa bendruomenė turės daugiau galimybių mokytis ir specializuotis įvairiose operacinėse sistemose, grįstose „Linux“ su „Red Hat“ technologijomis“, – sakė VU „Red Hat“ akademijos kuratorius doc. Mindaugas Mačernis.

„Red Hat“ yra viena didžiausių kompanijų pasaulyje, kuriančių laisvąją atvirojo kodo „Linux“ programinę įrangą, o „Red Hat“ akademija jau daugiau kaip dešimtmetį visame pasaulyje aukštojo mokslo instituci-

Superkompiuteris. VU nuotr.

joms, turinčioms reikiamas technologijas ir joms tinkamą palaikymo aplinką, siūlo mokymo programas ir padeda įsirengti laboratorijas. Autorė yra VU Ryšių su visuomene specialistė

Tarptautiniai projektai Avininkystės tvarumui užtikrinti

Lietuvos avininkystės ūkiai turi galimybę ne tik diegti naujoves savo ūkiuose, bet ir jas kurti, bendradarbiaudami su mokslininkais bei konsultantais. Šiuos procesus skatina Europos Sąjungoje vykdomos žemės ūkio politikos priemonės, orientuotos į naujovių diegimą. Viena iš svarbiausių priemonių, skatinančių spartesnę inovacijų kūrimo ir diegimo procesą ūkiuose, yra Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Bendradarbiavimas“ veiklos sritis „Parama Europos inovacijų partnerystės (EIP) veiklos grupėms kurti ir jų veiklai vystyti“.

Paruoštas termoizoliacinis vilnos demblis

Sujungus Lietuvos socialinių mokslų centro Ekonomikos ir kaimo vystymo instituto mokslininkų, Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) konsultantų ir pažangos siekiančių šalies ūkininkų žinias, patirtį bei galimybes, pagal minėtą veiklos sritį įgyvendinamas projektas

„Termoizoliacinės medžiagos iš avių vilnos“. Šiuo projektu sprendžiamos perteklinės avių vilnos tolesnio panaudojimo ir aplinkosaugos problemos, o rinkai pateikiamos naujos statybinės medžiagos pastatams šiltinti.

Projekto įgyvendinimo metu sukurti termoizoliacinių medžiagų pavyzdžiai iš avių vilnos ir įvertintos jų techninės bei kokybinės savybės. Sėkmingi projekto rezultatai užtikrins ūkininkams didesnes pajamas už panaudotą avių vilną. Ją naudojant gaminamas produktas, pasižymintis natūraliomis savybėmis, tinkantis pastatams ir patalpoms šiltinti.

Naudojant termoizoliacinę medžiagą iš avių vilnos, taupomi energetiniai išteklių ir mažinama aplinkos tarša. Tai yra ir papildoma paskata bioekonomikos ir žiedinės ekonomikos plėtrai, panaudojant atsinaujinančius žemės ūkio išteklius.

Projekto vykdytojos: dr. Irena Kriščiukai-

Rajonai, kuriuose ūkininkai išbando naujas termoizoliacines medžiagas

tenė, dr. Virginia Namiotko ir dr. Aistė Galnaitytė (Lietuvos socialinių mokslų centro Ekonomikos ir kaimo vystymo institutas).

VISUOMENĖS AKTUALIJOS

Pažadus reikia tesėti

Prof. habil. dr. Vilija Targamadžė

Nepaisant gausių pažadų, mokytojų, dėstytojų ir mokslininkų tyrėjų atlyginimo ir kompensacijos už nuotolinį darbą reikalai stringa. Seime surengtoje spaudos konferencijoje švietimo profesinių sąjungų atstovai negailėjo karčių žodžių Vyriausybei bei Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai. Mokytojai dirba ne tik bendrojo ugdymo mokyklose, bet ir ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, neformalaus švietimo įstaigose, profesinio mokymo mokyklose.

Lietuvos profesinės sąjungos „Sandrauga“ pirmininkas Kęstutis Juknis pažymėjo, kad mokyklų tinklo pertvarka mokytojų

problemų neišsprendė. Jau dabar akivaizdu, kad „finansavimo švietimui tiesiog nėra“. Tenka apgailestauti, kad ministerijai nerūpi kolektyvinės sutartys, tolstama nuo socialinio dialogo. „Lietuvišką“ mokytojų atlyginimo vidurkį – 800 eurų „į rankas“ – jis sugretino su Čekijos pedagogo alga – 1500 eurų „į rankas“.

Švietimo ir mokslo profesinės sąjungos „Solidarumas“ pirmininkė Aldona Kindurienė pabrėžė, kad pedagogų stygiaus priežastis – prastos darbo sąlygos. Atlyginimai neatspindi įdėto darbo. Pasiūlymas dar metus delsti nekelia švietimiečiams pasitikėjimo dabartinės valdžios ketinimais. Partijų susitarime įrašytas pažadas iki 2024-ųjų „išauginti“ mokytojų atlyginimą 130 proc. jau šiandien atrodo nerealas. Mokytojų trūkumas kasmet didėja. Kai kur visiškai nebėliko pradinio ugdymo, gamtos mokslų mokytojų, auklėtojų. Anot Lietuvos švietimo ir mokslo profesinės sąjungos pirmininko Egidijaus Milešino, pandemija pagreitino mokytojų skaičiaus mažėjimą. Jis prognozavo, kad ilgainiui ši problema nusvers COVID-19 pandemijos ir „migrantų krizės“ problemas. Valstybė šiandien – visiškai pajėgi tinkamai finansuoti švietimą. Trūksta ne pinigų, o

politinės valios. Jis pabrėžė, kad investicijos į švietimo sritį kuria didžiausią pridėdamąją vertę, kad ir su kokia kita sritimi lygintume.

Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos pirmininkas Andrius Navickas antrino, kad Vyriausybės pažadai bliūkšta. Besibaigiančios derybos dėl biudžeto švietimo bendruomenei nieko gero nežada. Norėtųsi suteikti paskutinę galimybę Vyriausybei išgirsti švietimiečių balsą. Pasak Lietuvos švietimo įstaigų vadovų profesinės sąjungos atstovės Jūratės Adrijos Šidlauskienės, būtent nuotolinis ugdymas atėmė daug patyrusių mokytojų. Dabar mokyklos bando prisivilioti į pensiją išėjusius pedagogus.

Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimo pirmininkas prof. Sigitas Vaitkevičius aptarė aukštojo mokslo padėtį. Anot jo, tikro mokslo finansavimo nesama, o vadinamosios „mokslo lėšos“ sunaudojamos, pavyzdžiui, laboratorijų įrangai. Mokslininkai yra priversti apsirūpinti priemonėmis savo sąskaita – „susirask, atsinešk, pasidaryk“. Išlaidoms, susijusioms su darbu namuose ir apsirūpinimu darbo priemonėmis, neturėtų būti taikomi įprastiniai mokesčiai. Prof. S. Vaitkevičius atkreipė dėmesį, kad pagal esamus ministerijos

planus dar devynerius metus mėgintume pasivyti 2012-ųjų lygį mokslo finansavime. Būtina siekti daugiau, jeigu politikai dar turi savigarbos.

Švietimiečių netenkina ministerijos siūlymas nuo kitų metų rugsėjo svarstyti 10 proc. darbo užmokesčio didinimą. Kalbėtojai pažymėjo, kad Vyriausybė nesilaiko pažado peržiūrėti etatinio apmokėjimo formulę. Mokytojai priversti nešti vis didesnę nemokamą darbų našą. Kalbėdami apie derybas su valdžia, profsąjungų atstovai piktinosi, kad vis tenka įrodinėti elementarias tiesas. Kainoms dramatiškai kylant, atlyginimai vis labiau atsilieka nuo gyvenimo. Kalbėtojai taip pat minėjo neigiamą tendenciją, kai atlyginimams bent kiek padidėjus, tuoj prasideda administracijos manipuliavimas etatų dalimis – realus atlyginimas į rankas dėl to dažniausiai netgi sumažėja.

Apibendrinama švietimo profsąjungų atstovų mintis, priminiau: „Jeigu Vyriausybė ir ministerija toliau mėgintų atidėlioti pažadų tesėjimą, turėtų prisiminti seną patarlę: „Vėją sėsi, audrą pjausi.“ Autorė yra Seimo narė, Švietimo ir mokslo komiteto pirmininko pavaduotoja

Įtampa... dėl kelių raidžių?

Doc. dr. Linas Didvalis

Prieš mėnesį Kinijos Liaudies Respublika (KLR) atšaukė ambasadorių iš savo atstovybės Vilniuje, reaguodama į Lietuvos ketinimą čia steigti Taivano atstovybę. Esminis aspektas čia yra ne pati steigiamą atstovybę, kurios analogai veikia dešimtyje kitų valstybių, bet tai, kaip ji bus pavadinta. KLR nepasitenkinimą sukėlė pasirinktas Taivano ekonominės ir kultūrinės atstovybės, o ne iki šiol kitose šalyse naudotas Taipėjaus pavadinimas. Kitaip tariant, viską lemia vos kelių raidžių skirtumas – „-vano“ vietoje „-pėjaus“.

Priežastys, kodėl šis skirtumas yra toks svarbus KLR, slypi jos istorijoje ir politikoje. Istorija daugeliui tikriausiai pažįstama, todėl čia pateikiame labai sutrumpintą ir supaprastintą jos versiją. Kinijoje XX a. pirmoje pusėje vykęs pilietinis karas baigėsi komunistų pranašumu, o tai leido 1949-aisiais žemyninėje dalyje paskelbti apie **Kinijos Liaudies Respublikos** (KLR) įkūrimą. Bepriešinganti **Kinijos Respublikos** šalininkų

pusė buvo priversta apleisti kontroliuojamas teritorijas, kol galiausiai įsitvirtino Taivano saloje ir ten ėmėsi saugoti kitokios – ne komunistinės – Kinijos viziją.

Anot Kinijos komunistų partijos, „atskalūnas“ Taivanas yra Kinijos dalis, todėl vieną dieną jis turės įsilieti į vieningą valstybės teritoriją ir paklusti Pekino įsakymams. Iki tol visi, kas nori palaikyti draugiškus ryšius su KLR, turi nerodyti palankumo Taivano suverenumui. Tuo tarpu Taivanas, nors anksčiau ir turėjęs tvirtų ambicijų susigrąžinti visos Kinijos kontrolę, užsiaugino naują piliečių kartą, kuriai vis artimesnė nepriklausomo Taivano, kaip atskiros valstybės, idėja. „Mes ne kinai, mes taivaniečiai“, teigia šios naujos tapatybės šalininkai.

Čia pasiekiamas politinius aspektus, nes, žvelgiant tiek istoriškai, tiek geografiškai, Taivaną galėtume traktuoti tik kaip tam tikros vietovės pavadinimą, atsietą nuo politinių įtampų. Panašiai kaip Madagaskaru galime vadinti tiesiog salą, o ne joje esančią Madagaskaro Respubliką, taip ir Taivanas gali būti suprantamas kaip sala, o ne ten vyriausybę turinti Kinijos Respublika. Jeigu pastarasis – oficialus valstybės pavadinimas – yra tapęs kone tabu, nes aiškiai nurodo Kinijos pasidalinimą, sakydami „Taivanas“, mes atsiduriame pilkojoje zonoje, kur atsiveria erdvė interpretacijai, ką mes turime omenyje ir kokią žinutę siunčiame apie Kinijos vieningumą.

Siekdami iš jos ištrūkti, galime rinktis dar kitus terminus, kuriuos siūlo pati Kinijos komunistų partija: sakyti, kad ryšius palaikome su Taipėjumi kaip miestu, Tai-

pėjaus apylinkėmis, arba patikslinti, kad tai yra būtent Kinijos Taipėjus, išreikšdami jos teritorijos priklausomumą KLR. Siūloma nurodyti, kad tai Kinijos provincija – Taivanas. Dar bendresnis įvardijimas yra Taivano sritis arba Taivano regionas, nes toks pavadinimas reikštų, kad kalbame apie KLR dalį. Visus šiuos terminus galime rasti vartojamus įvairiose tarptautinėse organizacijose, kuriose narystė suteikiama (dažnai po atskirų derybų su KLR) ir Taivanui. Tokios taktikos pavyzdys yra šios vasaros olimpinės žaidynės, kuriose Taivano sportininkai varžėsi po Kinijos Taipėjaus vėliava.

Kaip jau minėta, priklausomai nuo interpretacijos, Taivanas gali būti tiek politiškai apibūdintas, tiek ir neutralus terminas. Stipriausias šių prasmų teisėjas yra pati KLR, akylai sekanti, kaip kitos valstybės bendrauja su Taivanu, ar jos neperžengia Kinijos nustatytų „normų“. Steigiama Taipėjaus atstovybė? Nieko tokio, galima toleruoti. Tos pačios atstovybės iškaba mini Taivaną? Negerai, todėl išreiškiamas stiprus nepasitenkinimas. Kitų šalių diplomatai ir užsienio reikalų specialistai tai, žinoma, gerai žino, todėl neišvengiama KLR reakcija dėl Taivano atstovybės steigimo Lietuvoje nėra staigmena.

Sunkiau prognozuoti nebent jos mastą: kokius žingsnius Lietuvai nubausti KLR dar ryšis žengti, nes pasaulyje mažai tokių precedentų, o ir KLR nebėra tokia, kaip anksčiau. Nuo 2013-ųjų, kai šaliai pradėjo vadovauti Xi Jinping, Kinijos diplomacija tapo pastebimai ambicingesnė, veržlesnė, o neretai – ir agresyvesnė. Kitaip tariant, Lietuva šiuo atveju tampa žvalgybinu laiveliu,

kuris patikrins, ar vandenynas ramus, o gal priešingai – itin audringas.

Baigiant verta atkreipti dėmesį į mažiau kitur minimą Taivano ir Taipėjaus perskyros pusę, kurią galima pastebėti, sekant Kinijos komunistų partijos kontroliuojamą žiniasklaidą ir joje vartojamą žodyną. Ši sritis gali nustebinti, nes neretai siunčiama gana dviprasmiška žinutė. Pavyzdžiui, vartydami partijos leidžiamą dienraštį „China Daily“, galime rasti tokių pasakymų: „Pietų Korėja ir Taivanas yra du didieji prekybos su žemynine Kinija partneriai“ (ar Taivanas čia netraktuojamas kaip atskira valstybė?) arba „Taivano lyderė Tsai Ing-wen“ (ar tai ne atskiro Taivano, turinčio savą prezidentę, pripažinimas?).

Dviprasmiškų pasakymų buvo apstu kovos su COVID-19 pandemija pradžioje, kai to paties dienraščio straipsniuose būdavo minima Kinija (ne žemyninė, o visa), tačiau aprašomi dalykai, aktualūs tik žemyninei daliai. Pavyzdžiui, minima, kad Kinija stabdo skrydžius iš užsienio, nors tuo metu Taivanas atvykstančių skrydžių neribojo. Arba džiaugiamasi, kad Kinija pirmą kartą nuo pandemijos protrūkio neužfiksavo nė vieno naujo COVID-19 atvejo, nors tuo metu Taivane buvo fiksuojama po kelias dešimtis atvejų. Tarp skaitytojų taip sėjama abejonė, ar tikrai Taivanas yra vieningos didžiosios Kinijos dalis pačiai Kinijos komunistų partijai. Susidaro įspūdis, kad „didysis teisėjas“ pats dar nėra galutinai apsisprendęs, kokie žodžiai yra tinkami Taivanui įvardyti. *Autorius yra VDU docentas, Azijos studijų centro vadovas*

IŠKILIOS ASMENYBĖS

Frico Richardo Šaudinio 150-ojo gimtadienio minėjimas Kaune

Dr. Raimundas Kaminskas

Rugsėjo 19 d. Kauno evangelikų liuteronų Švč. Trejybės bažnyčioje įvyko žymaus mokslininko Frico Richardo Šaudinio (*Fritz Richard Schaudinn*, 1871–1906) 150-ojo gimtadienio minėjimas. Šių metų rugsėjo 19 d. sukako 150 metų, kai gimė šis įžymus Prūsijos lietuvių ir vokiečių kilmės mokslininkas – zoologas, mikrobiologas, protistologijos kūrėjas.

F. R. Šaudinis pirmasis ištyrė ir aprašė keliolika pirmuonių. Kai kurie pavadinti jo garbei: *Aplidium schaudinni*, *Schaudinnella heulea*, *Schaudinnia arctica* ir kt. 1903 m. jis atrado amebinės dizenterijos sukėlėją *Entamoeba histolytica*, o 1905 m. su dermatologu Ericku Hoffmannu (1868–1959) atrado sifilio sukėlėją *Spirochaeta pallida*. 1906 m., 1907 m. ir 1909 m. buvo nominuotas Nobelio premijai už pasiekimus fiziologijos ir medicinos srityse.

F. R. Šaudinis gimė 1871 m. rugsėjo 19 d. Rėžininkų dvare, Darkiemio (dabar – Ozioriskas) apskrityje, Rytų Prūsijoje. Tėvas Fridrikas (Pričkus) Šaudinis (1824–1891) buvo dvarininko ūkvedys. 1879 m. būsimasis mokslininkas apsigyveno pas tetą Istrutyje (dabar – Černiachovskas) ir pradėjo lan-

kyti mokyklą. 1882 m. su tėvais persikėlė į Gumbinę (dabar – Gusevas) ir ten lankė gimnaziją. Ją baigęs 1890 m., įstojo į Berlyno universiteto Filosofijos fakultetą. Studijavo gamtos ir literatūros mokslus, vėliau – zoologiją.

Nuo 1894 m. spalio 1 d. pradėjo dirbti Berlyno universiteto Zoologijos institute. Nuo 1898 m. – kviestinis docentas Berlyno universitete. 1898 m. dalyvavo ekspedicijoje Arktyje. 1901–1904 m. vadovavo Vokietijos maliarijos tyrinėjimo stočiai. 1902 m. pradėjo leisti protistologijai skirtą žurnalą „Archiv für Protistenkunde“, beje, leidžiamą iki šiol. Pirmuosius septynis numerius pats ir redagavo.

1904 m. buvo paskirtas naujos Pirmuonių tyrimo laboratorijos Berlyne vedėju. Jam buvo pavesta organizuoti Pirmuonių mokslinio tyrimo institutą. Nuo 1905 m. – Hamburgo laivininkystės ir tropinių ligų instituto Pirmuonių laboratorijos vedėjas. 1906 m. – Lisabonos tarptautinio medicinos kongreso dalyvis. Mirė 1906 m. birželio 22 d. Hamburge, palaidotas Berlyne.

Nuo 1964 m. teikiamas Šaudinio-E. Hofmann garbės ženklas ir premija už gydytojų ir mokslininkų darbus apie lytiškai plintančias ir infekcines odos ligas.

Frico Richardo Šaudinio minėjimas Kaune. *Jono Ivaškevičiaus nuotr.*

Kaune vykusio renginio plakata sukūrė dailininkas Tautvilas Rinkevičius. Šia proga išleistas Frico Richardo Šaudinio atvirukas. Renginio organizatoriai: dr. Raimundas Kaminskas (Lietuvos sąjūdžio Kauno taryba),

kun. Saulius Juozaitis (Kauno evangelikų liuteronų Švč. Trejybės bažnyčios klebonas) ir Sigitas Šamborskis (Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės vadovas).

PARODOS

Žemės ūkio parodoje „Ką pasėsi... 2021“

Rugsėjo 23–25 d. Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijoje (VDU ŽŪA) vyko jubiliejinė 25-oji žemės ūkio paroda „Ką pasėsi...“. Daugelio šalies gyventojų ir ypač agroverslo bendruomenės pasiilgtas didžiausias Baltijos šalyse tokio pobūdžio renginys lankytojus stebino unikaliais eksponatais ir inovacijomis, taip patvirtindamas, kad penktadalį šalies eksporto generuojantis Lietuvos žemės ūkis šiandien jau stovi ant pasaulio pažangiausiųjų pakylų.

Sėkmės formulė – mokslo ir verslo partnerystė

„Pastaruoju metu pasaulyje vis garsiau kalbama apie ketvirtąją pramonės revoliuciją. Ir akivaizdu, kad pirmiausia ji ateina į žemės ūkį. Globaliu mastu auga ne tik maisto produktų paklausa, bet ir poreikis mažinti gamybos sąnaudas, tausoti gamtos, energijos išteklius. Europai ryžtingai sukant žaliojo kurso kryptimi, į agroverslą itin sparčiai skverbiasi išmaniosios technologijos, paremtos naujausiomis informatikos, fizikos, chemijos, agronomijos žiniomis. Žemės ūkis Lietuvoje šiandien yra ta sritis, kurios informacinėse duomenų bazėse įdiegta bene daugiausia išmaniųjų technologijų“, – teigia VDU ŽŪA kanclerė prof. Astrida Miceikienė. Ji pastebi, kad parodos „Ką pasėsi...“ iš tiesų yra renginiai, vainikuojantys akademijos mokslininkų ir verslo atstovų bendradarbiavimo rezultatus, nes VDU ŽŪA mokslininkai nuolat aktyviai bendradarbiauja su pažangos siekiančiais ūkininkais, produktus ir paslaugas agrosektoriui teikiančiomis įmonėmis, atlieka eksperimentus, įgyvendina projektus, išbando naujas technologijas, kuria inovacijas.

„Viena svarbiausių universiteto misijų – šviesti visuomenę. Akivaizdu, kad minias žmonių sutraukiančios mūsų organizuojamos parodos, jų šviečiamosios programos yra puikūs instrumentai šiai misijai įgyvendinti, atskleidžiant visuomenei šiuolaikinio žemės ūkio galimybes ir perspektyvas“, – būsimo renginio tikslus komentuoja A. Miceikienė.

Nuo produktyvių veislių sodinukų iki žinių apie bioekonomiką

Iki pandemijos VDU ŽŪA analogiškas parodas aplankydavo apie 70 tūkst. lankytojų.

Parodos „Ką pasėsi... 2021“ organizatorių komandai vadovaujantis VDU ŽŪA Verslo ir socialinės partnerystės centro vadovas dr. Virginijus Venskutonis pasakoja, kad gausiausia buvo žemės ūkio technikos ekspozicija. Taip pat buvo pristatyta ir moderniausia sandėliavimo įranga, įranga, produktai gyvulininkystei, paukštinkystei, miškų ir komunalinio ūkio technika, skaitmeninės technologijos žemės ūkiui, sėklos, augalų apsaugos priemonės, trąšos, statybos, vandentvarkos, šilumos ūkio produktai ir daugelis kitų gaminių bei paslaugų.

Parodos lankytojų laukė ir turininga šviečiamoji programa, be kurios VDU ŽŪA vykstančios parodos neįsivaizduojamos. „Ką pasėsi... 2017“ šviečiamoji programa yra tapusi Lietuvos mokslo akademijos skelbto Mokslo populiarinimo priemonių konkurso viena nugalėtojų.

Parodos laiką pakoregavo ne tik pandemija

„Įvertinę situaciją dėl koronaviruso pandemijos ir atsižvelgę į nuolatinių parodų dalyvių ir partnerių siūlymus, priėmėme sprendimą šį visai Lietuvai svarbų renginį šiemet organizuoti rudenį. Puikiai suprantame, kad „Ką pasėsi...“ tradiciškai asocijuojasi su darbuotojų pradžia, tačiau kartais nuo mūsų nepriklausančios aplinkybės skatina ieškoti naujų sprendimų. Tinkamai parinktas laikas yra strateginė renginio sėkmės sąlyga. Žemės ūkio parodos Vakarų šalyse taip pat dažnai organizuojamos rudenį, kai atsikvepiama po intensyvaus darbų sezono ir kuriami tolesnės plėtros planai“, – sprendimo dėl naujo parodos laiko priėmimo aplinkybes komentuoja VDU ŽŪA Verslo ir socialinės partnerystės centro vadovas, atkreipiantis dėmesį, kad parodų „Ką pasėsi...“ idėja yra vakarietiška.

Medalių teikimo ceremonija

Kontrastas tarp 1-osios ir 25-osios konferencijų šiandien kelia šypsena

V. Venskutonis pasakoja, kad tuometis universiteto rektorius prof. Albinas Kusta, 1995-aisiais grįžęs iš kelionės JAV, kur turėjo galimybę apsilankyti žemės ūkio parodoje, ėmė skatinti kolegas imtis iniciatyvos aktyviau bendradarbiauti su verslu. Tuo metu į rinką jau buvo atėjusios šiuo metu agroverslo lyderėmis tapusios įmonės, kurios taip pat ragino universitetą imtis iniciatyvos visus suvienyti.

„Verslas buvo teigus, nes esminis parodų tikslas – mokslo inovacijų sklaida. Atvirai tariant, šiandien šypsena kelia prisiminus, kokiomis sąlygomis savo pirmąją parodą, tilpusią vieno fakultetų fojė, sėkmingai pavyko surengti. Visame universitete turėjome vieną labdara gautą kompiuterį ir vieną fakso aparatą, kurio popieriaus „kilimas“ nutįsdavo per visą darbo kabinetą. Parodų formatas ėmė sparčiai augti, Lietuvos ūkininkams pradėjus naudotis Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Parodos buvo bene vienintelė galimybė iš arti apžiūrėti ir išrinkti naują, modernią vakarietišką žemės ūkio techniką“, – VDU ŽŪA erdvėje vykstan-

čių žemės ūkio parodų reikšmę akcentuoja V. Venskutonis.

Parodos „Ką pasėsi... 2021“ medalius pelnė 10 išskirtinių eksponatų

Pirmasis žemės ūkio parodos „Ką pasėsi... 2021“ programos renginys jau įvyko – tradiciškai ekspertų komisija išrinko ir medaliais apdovanojo 10 išskirtinių eksponatų. Šie medaliai parodos metu puošė nugalėtojų ekspozicijas. Vertinimo komisijos pirmininko, VDU ŽŪA Inžinerijos fakulteto Žemės ūkio inžinerijos ir saugos katedros vedėjo prof. dr. Egidijaus Šarauskio teigimu, ekspertams iš gausos išrinkti medalių vertčiausius eksponatus kaskart tampa vis sunkiau, nes kuriama vis modernesnė, gamtosaugos požiūriu saugesnė technika ir technologijos.

Vertinant eksponatus, buvo atsižvelgta į jų išskirtinumą techniniu, technologiniu, ekonominiu, aplinkosaugos arba darbo saugos požiūriu, lyginant su kitais tos pačios grupės eksponatais, į gamybos novatoriškumą, modernumo lygį, paklausą, konkurencingumą, eksporto mastą, dizainą, gautus nacionalinius ir tarptautinius apdovanojimus, vartotojų atsiliepimus

Naujos parodos Tuskulėnuose

Parodos „Po Didžiojo karo“ Tuskulėnų rimties parke atidarymas

Po Didžiojo karo. Naujoji Europa 1918–1923

Rugsėjo 13 d. Vilniuje, Tuskulėnų rimties parko memorialiniame komplekse atidaryta tarptautinė paroda po atviru dangumi „Po Didžiojo karo. Naujoji Europa 1918–1923“.

Parodą sudaro daugiau kaip 200 archyvinų eksponatų: nuotraukų, dokumentų, filmų, žemėlapių ir individualių liudijimų. Tai Europos atminimo ir solidarumo tinklo projektas.

Parodos dokumentuoti socialiniai artefaktai padeda geriau suprasti neregėtą so-

cialinių, politinių pokyčių, įvykusių Europoje 1918–1923 m., mastą. Pirmasis pasaulinis karas pakeitė žemyno vaizdą. Beveik visų Europos valstybių sienos buvo perbraižytos ginkluotų konfliktų, besitęsusių penkerius metus karui oficialiai pasibaigus, fone. Daugelyje vietų šie procesai baigėsi tik apie 1923 m.

Nulėmus įvairioms, dažnai skirtingoms priežastims, iškilo vadinamoji Naujoji Europa, kurioje vienos tautos karo rezultatus vertino kaip didžiulę tragediją, o kitoms tai buvo kovos dėl savo šalies nepriklausomybės kulminacija. Tačiau visus europiečius siejo bendros pastangos atstatyti visa tai, ką suniokojo karas, ir imtis socialinių bei kultūrinių pokyčių. Paroda primena, kada ir kokiomis sąlygomis pradėjo formuotis sovietinio-stalininio ir nacistinio-hitlerinio režimų ideologijos ir kokias kančias jos atnešė Europos istorijoje. Paroda veiks iki spalio 8 d.

Projektas „Homo sovieticus“

Rugsėjo 21 d. Vilniuje, Tuskulėnų dvaro

rūmuose atidaryta nauja ekspozicija, kurios tikslas – atskleisti sovietinio totalitarinio režimo pastangas ir priemones kurti naują socialinę, kultūrinę, ekonominę ir politinę aplinką bei tariamai pažangų SSRS pilietį.

Ekspoziciją sudaro penkios temos, rodomos atskirose salėse: kultūros, moralės ir vertybių kaitos, religijos, tapatybės transformacijos ir kasdienybės. Įrengta ir simbolinė „Prisiminimų alėja“, kurioje demonstruojami tam tikrų asmenybių, gyvenusių sovietų laikais, ar ideologizuotų apibendrintų tipažų portretai. Siekiant pabrėžti oficialios propagandos atotrūkį nuo kasdienių patirčių ir tylųjį pasipriešinimą skleidžiamai ideologijai, visa ekspozicija pateikiama trimis lygmenimis:

– viršutinėje ekranų ir eksponatų dalyje – tai, kas buvo matoma viešai, oficialiai skelbiama ir propaguojama;

– per vidurį – tai, kokia buvo žmonių kasdienybė, kas buvo laikoma „normaliu“ dalyku;

Naujos parodos Tuskulėnuose

■ Atkelta iš 10 p.

– apačioje – sovietinio „normalumo“ nukrypimai: nuo nusikalstamumo iki nepasidavimo ar priešinimosi sistemai.

Kiekvienoje salėje numatyta ir interaktyvi erdvė, kur lankytojai gali peržiūrėti sovietinės propagandos ir melo demaskavimo vaizdo siužetus, nuotraukų galeriją, viktoriną ir sovietiniu laikmečiu vartoto žodyno paaiškinimą. Žaidimus mėgstantiems lankytojams prie atskiro kompiuterio galima išmėginti savo atvaizdą perkelti į sovietinius plakatus ar kronikas arba atsidurti baudžiamuose režimo gniaužuose, pasidaryti šias nuotraukas ir atsisiųsti jas prisiminimui apie apsilankymą muziejuje. Pavieniams lankytojams parengtas išmanusis gidas, kuriuo naudojantis bus galima išklausti eksponatų aprašus, išgirsti su jais susijusių ano laikme-

čio anekdotų ar teatralizuotų pasakojimų.

Šioje muziejinėje erdvėje yra per 200 eksponatų, kuriuos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro prašymu pateikė muziejai, bibliotekos, archyvai ir privatūs asmenys. Ši ekspozicija nėra baigtinė. Ji bus pildoma, atsižvelgiant į visuomenės reakciją, naujus istorinius tyrimus.

Naujos ekspozicijos istorinės dalies koncepcijos autoriai: dr. Rasa Čepaitienė (Lietuvos istorijos institutas), dr. Valdemaras Klumbys (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras), Margarita Matulytė (Nacionalinė dailės galerija), dr. Zita Pikelytė (Panevėžio kraštotyros muziejus), Virginija Rudienė (Lietuvos nacionalinis muziejus), dr. Arūnas Streikus (Vilniaus universitetas). Ekspozicijos dizaino ir techninio projekto autorius – Darius Baliukevičius. Informaciją apie parodas parengė dr. Raimundas Kaminskas ■

Parodos „Homo sovieticus“ dalyviai

Bičiulių premija – bibliotekai

Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga (LLVS) 2021 metų bičiulių premiją skyrė Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Vrublevskių bibliotekai už ilgą ir prasmingą bendradarbiavimą vykdamas įvairius projektus, už maloniai suteikiamą erdvę LLVS renginiams. Atminimo dovaną – skulptoriaus Arvydo Ališankos sukurtą skulptūrėlę – ir diplomą Vrublevskių bibliotekai įteikti 2021 m. rugsėjo 13 d. Ši premija skiriama asmeniui arba organizacijai, per pastaruosius metus ypač nusipelnusiems meniniam vertimui ir vertėjo profesijai. Laureatais gali tapti kritikai, žurnalistai, redaktoriai, pedagogai, bibliotekininkai ar

bibliotekos, kalbininkai, leidyklos ar leidėjai ir kt. Premijos tikslas – įvertinti laureato darbą ir indėlį į literatūros vertimo meną, populiarinimą ir sklaidą.

LMA Vrublevskių biblioteka – viena iš keturių valstybinės reikšmės bibliotekų, viena iš trijų – vykdančių humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimus, viena iš dviejų – įkurtų prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir iki šiol tebeveikiančių ir vienintelė – sauganti tokį gausų ir įvairų pergamentų rinkinį. Bibliotekos fondą sudaro daugiau kaip 3,7 mln. spaudinių, rankraščių ir kitų dokumentų, ji turi beveik 9 tūkst. skaitytojų. 2020 m. tiesiogiai ją aplankė 21 tūkst., o virtualiu

būdu – 96 tūkst. kartų. Per praėjusius metus čia buvo surengtos 38 parodos, pravesta 40 ekskursijų, išleisti 4 leidiniai. Bibliotekoje saugomi raštijos paveldo turtai, mokslo ir kitų šakų literatūra, gausūs informaciniai ištekčiai.

Čia dirbantys specialistai leidžia jai vienai ir drauge su kitais imtis visuomenei reikšmingų darbų ir juos sėkmingai atlikti. Bibliotekos partneriai yra Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga, Lietuvos istorijos, Lietuvos kultūros tyrimų, Lietuvių kalbos, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutai, Lietuvos mokslų akademija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir daug kitų mokslo,

LMA Vrublevskių biblioteka Vilniuje

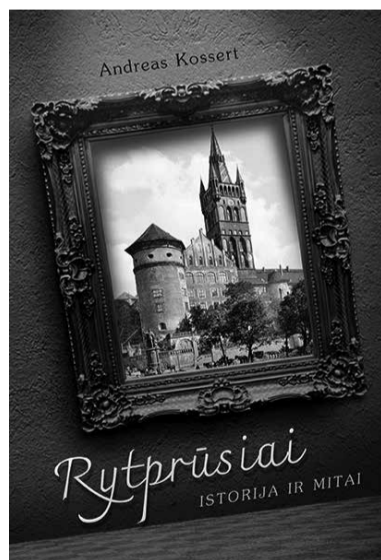
studijų, kultūros institucijų bei visuomeninių organizacijų. *Vrublevskių bibliotekos Komunikacijos skyriaus informacija* ■

NAUJOS KNYGOS

Domas Kaunas. Martynas Jankus: tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas. Monografija. Parengta pagal Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto vykdytą mokslo temą „Dokumentinių medijų kaita ir raiška“. Ši tyrimą ir monografijos leidimą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą. Išleido Vilniaus universiteto leidykla.

Buvusio KGB papulkininkio užrašai. Leidykla „Briedis“ išleido Vladimiro Popovo knygą „Niekšų sąmokslas. Buvusio KGB papulkininkio užrašai“. Ši knyga – tai buvusio KGB bendradarbio autentiški pasakojimai, kurie iki šiol jokia kalba nebuvo sudėti į vieną leidinį ir išspausdinti. Knyga „Niekšų sąmokslas. Buvusio KGB papulkininkio užrašai“ taip pat nebuvo išversta ir išleista jokia kita kalba.

Andreas Kossert. Rytprūsiai. Istorija ir mitai. Išleido leidykla „Briedis“. Tai istorijos mokslų daktaro, Vidurio Europos istorijos tyrinėtojo Andreaso Kosserto knyga, kurioje – išsami tūkstantmetė Rytų Prūsijos istorija, papasakota be politinių iškreipimų, kurie visą laiką trukdė suvokti Rytprūsius kaip unikalų, atvirą, daugiatautį kraštą. Kieno Rytprūsiai yra dabar – vokiečių, lenkų, lietuvių ar rusų žemė? Mes sakome Mažoji Lietuva, lenkai – Warmia i Mazury, rusai – Калининградская область, vokiečiai – Ostpreußen, bet visi kalbame apie tą patį: nuostabią vietą, esančią tarp Vyslos

Knyga apie Rytprūsius ir Nemuno žemupių, kuri atgyja bendroje šio krašto istorijoje.

Vokiečių istoriko A. Kosserto žvilgsnis dažnai krypsta į Europos pasienio kraštų istoriją, etnines ir religines mažumas, Europą ne kartą kėtusią priverstinę žmonių migraciją. Šįkart autorius kviečia į kelionę po Prūsiją ir kaip itin patyręs gidas išsamiai, be stereotipinių istorinių vertinimų, pasakoja, kas yra Prūsija, kas tie prūsai, kaip ši šalis iš provincijos 1525 m. tapo kunigaikštyste, 1701 m. – karalyste, iš kur ir kada šiai žemei imtas kabinti Rytprūsų pavadinimas, kaip keitė šį kraštą ir jo žmones įvairūs istorijos vingiai bei tekę itin skaudūs kirčiai. ■

Trumpi pranešimai

Bandytas kėsintis į Lietuvos nacionalinius interesus. Lietuvos Respublikos Seimo narys Dainius Gaižauskas pranešė, kad rugsėjo 28 d. Laisvės partija bandė pateikti Baudžiamojo kodekso pataisais, kuriomis siekiama išbraukti narkotinių ar psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) neteisėtą gabenimą per Lietuvos valstybės sieną iš kontrabandos objekto. Kitaip tariant, priėmus tokias pataisais, narkotinių medžiagų gabenimas per Lietuvos Respublikos sieną nebebūtų laikomas kontrabanda, t. y. nebebūtų nusi Kaltimas, o jų patekimas į valstybės teritoriją taptų nebekontroliuojamas.

Už pasiūlymą išbraukti šį klausimą iš plenarinio posėdžio darbotvarkės balsavo 84 Seimo nariai, prieš – 7, susilaikė – 21, todėl klausimas bent jau šios dienos darbotvarkėje nebebus svarstomas. Beje, prieš šios pataisais išbraukimą iš darbotvarkės balsavo ir konservatoriai, ir liberalai, tarp kurių – ir pati Seimo Pirmininkė.

Suprantama, kad narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra nacionalinė grėsmė, nes jų vartojimas kelia pavojų piliečių gyvybei, sveikatai, viešajai tvarkai, visuomenės gerovei ir saugumui. Būtent todėl valstybė yra mobilizavusi visus pajėgumus kovodama su šia grėsme. Priėmus Laisvės partijos pasiūlytas įstatymo pataisais ir dekriminlizavus narkotinių medžiagų gabenimą per

Lietuvos Respublikos sieną, veikianti kovos su narkotikų sistema būtų suardyta, iš sistemos būtų eliminuojamos Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir Lietuvos Respublikos muitinė. Ką tai reiškia? Pirmiausia tai, kad narkotikai nevaržomai patektų į Lietuvą, o tai labai padidintų disponavimo jais mastą šalies viduje. Antra, narkotikais apnuodyta tauta keltų grėsmę ne tik žmonių gerovei, bet ir valstybės egzistavimui, nes narkomanas negintų nei valstybės, nei jos suverenumo, nei visų kitų gyvybinių valstybės interesų.

Kas stato Lietuvos sieną su Baltarusija? Lietuvos ir Baltarusijos sienos už 152 milijonus eurų statybą Lietuvoje vykdo „EPSO-G“ grupė, kuriai vadovauja Atviros Lietuvos fondo (Sorošo fondo) valdybos pirmininkas Gediminas Almantas. Jis, beje, yra ir neteisėtais migrantais besirūpinančio „Raudonojo kryžiaus“ pirmininkas, sorošinės LRT pirkimų ir investicijų politikos komiteto narys, VĮ „Oro navigacija“ nepriklausomas valdybos narys, audito komiteto pirmininkas. *Pozicija.org 2021 09 08*

JAV lietuvių bendruomenės 70-me-tis. Šiais metais JAV lietuvių bendruomenė švenčia savo veiklos 70-metį. Visus šia proga organizuojamus renginius vainikavo rugsėjo 11-ąją Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, įvykusi iškilminga šventė.

Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą 88-erių metų sukaktis. ■ Nukelta į 12 p.

Trumpi pranešimai

■ Atkelta iš 11 p.

Šių metų liepos 18 d. Čikagoje esanti Market Parko (*Marquette Park*) lietuvių bendruomenė išėivijoje gyvenančius lietuvius pakvietė į renginį paminėti S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 88-erių metų sukaktį ir pagerbti jų atminimą. Renginį organizavo JAV lietuvių bendruomenės Marquette Parko apylinkės bendruomenė, Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga (ALIAS), Amerikos lietuvių taryba bei Lietuvos šaulių sąjunga išėivijoje.

Skrydžio 88-ųjų metinių minėjimas Čikagoje

Arkivyskupas Gintaras Grušas – Europos vyskupų konferencijų tarybos pirmininkas. Apie tai pranešė Lietuvos vyskupų konferencija. Ji išrinko Europos vyskupų konferencijų pirmininkai, susirinkę į plenarinę asamblėją Romoje. Arkivyskupas G. Grušas – pirmasis Lietuvos vyskupas, pradėjęs vadovauti savo 50-metį šiemet švenčiančiai Europos vyskupų konferencijų tarybai. G. Grušas minėtose pareigose pakeitė italų kardinolą Angelo Bagnasco, vadovavusį šiai organizacijai nuo 2016 m. Per plenarinę asamblėją Romoje išrinkti ir du nauji Europos vyskupų konferencijų ta-

rybos vicepirmininkai: Liuksemburgo arkivyskupas Jean-Claude'as Hollerichas bei Tarp-tautinės šventųjų Kirilo ir Metodijaus vyskupų konferencijos Belgrade pirmininkas vyskupas Ladislavas Nemetas.

IN MEMORIAM

Prof. Kęstutis Makariūnas

1932 04 22 – 2021 09 18

Eidamas 90-uosius metus, mirė eksperimentinės branduolio fizikos Lietuvoje pradininkas, profesorius habilituotas fizinių ir matematikos mokslų daktaras Kęstutis Makariūnas, buvęs Mokslo tarybos pirmininkas, visą gyvenimą paskyręs mokslui ir valstybės kultūrai, vienas iš garbingiausių vyresniosios kartos Lietuvos mokslininkų, kuriam nuoširdžiai rūpėjo Lietuvos mokslo („išmanymo“) dabartis ir ateitis.

Būsimasis profesorius 1955 m. baigė Vilniaus universitetą, 1959-aisiais – SSRS mokslų akademijos Leningrado fizikos ir technikos instituto aspirantūrą. Didžiąją dalį gyvenimo jis dirbo Lietuvos mokslų akademijos Fizikos ir matematikos (vėliau – tik Fizikos) institute, buvo Radioak-

tyviojo spinduliavimo sektoriaus vedėjas, vadovavo Branduolinių tyrimų laboratorijai, buvo Fizikos instituto tarybos pirmininkas. 1955–1956 m. dėstė Vilniaus universitete, 1993–1999 m. – Vytauto Didžiojo universitete. Nuo 1994 m. – Lietuvos mokslo tarybos narys, 1999–2003 m. – tarybos pirmininkas. 1999–2006 m. – Lietuvos mokslo premijų komiteto pirmininkas.

Kęstučio Makariūno mokslinių darbų sritis – branduolio fizika, branduolio spektroskopijos metodų naudojimas kietojo kūno mikroskopinės sandaros tyrimams, sužadintųjų branduolių hipersmulkioji sąveika ir Mössbauerio spektroskopija, radioaktyviųjų atomų cheminės aplinkos įtaka radioaktyviojo skilimo konstantoms. Jis pirmasis išmatavo daugelio branduolių radioaktyviųjų virsmų tikimybių pokyčius. Parengė darbų mokslo istorijos ir mokslo politikos klausimais, paskelbė daugiau kaip 250 mokslinių straipsnių, propagavo mokslininkų pilietiškumo ir tuo pagrįstos mokslo autonomijos nuostatas. Parašė knygas „Radioaktyvusis spinduliuavimas ir jo matavimas“ (1961), „Kasdieniai darbai“ (2002).

K. Makariūnas paskelbė studijų mokslo istorijos ir mokslo politikos klausimais. Savo gyvenimu jis siekė skleisti mokslinę kultūrą. „Man visada labai svarbi buvo visuomeninė mokslo vertė. Ne tiek ta, kuri pasireiškia konkreto tyrimo rezultato panaudojimu ar retkarčiais rinkos produktu, o visa tai, kas kuria bei plečia išmanymą ir sugebėjimus juo naudotis, ugdo išmanančius mokslą žmones. Visa tai, nuo ko priklauso ta šalis ir tautos kultūros dalis, kuri yra pagrįsta mokslo žiniomis, ir vadinama moksline kultūra“, – yra ne kartą pabrėžęs K. Makariūnas.

Gimęs Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto „Ryto“ draugijos lietuvių mokytojų Pranės

ir Vinco Makariūnų šeimoje, išgyvenusioje polonizacijos represijas, pats patyręs karą ir visas istorines peripetijas, K. Makariūnas su broliu architektu Jaunučiu Makariūnu visą gyvenimą išliko didžiuliais lietuviško Vilniaus ir savo šalies patriotais, priklausiusiais „Senųjų vilniečių ainių klubui“, besirūpinančiam lietuvių gyvenimo prieškarinio Vilniuje atminimo išsaugojimu. Šviesaus atminimo mokslininkas buvo didelis Vilniaus ir Lietuvos patriotas. Už savo veiklą apdovanotas Mokslų akademijos Povilo Brazdžiūno vardine premija, už darbus eksperimentinės fizikos srityje (1997), Gedimino ordino Karininko kryžiumi (2002).

Lietuvos mokslininkų sąjunga, Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija bei kitos akademinės ir visuomeninės organizacijos nuoširdžiai užuojautą reiškia velionio žmonai dr. Eglei Makariūnienei ir kitiems velionio artimiesiems.

* * *

Išėjo, negrįžtamai rudens Amžinybės taku,

Išėjo, iš kur negrįžta niekas...

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos alumnai reiškia nuoširdžią užuojautą, į amžinybę išėjus didžiam žmogui, gimnazijos alumnui Kęstučiui Makariūnui (1932 04 22 – 2021 09 18).

Baigęs gimnaziją 1950 m., K. Makariūnas nenutolo nuo jos. Domėjosi gimnazijos istorija, dėjo daug pastangų, kad būtų atstatyta istorinė tiesa ir Vilniuje atkurta tikroji Vytauto Didžiojo gimnazija. Velionis K. Makariūnas su žmona Egle Dalia (Borutaite), šviesios atminties broliu gimnazijos alumnui ir jos naujojo pastato architektu Jaunučiu Vincentu Makariūnu (1934 08 04 – 2021 04 17) dalyvavo įvairiose gimnazijos veiklose, lankėsi jos renginiuose.

Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorė emeritė Danutė Bronė Puchovičienė prisimena: „Kęstutis Makariūnas baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje tuometinės valdžios jau pakeistu pavadinimu, t. y. Vilniaus pirmąją vidurinę mokyklą. Jo dalykų žinios dažniausiai buvo vertinamos aukščiausiais pažymiais. Kęstutis Makariūnas, būdamas nuolatinis gimnazijos rėmėjas, apsilankydamas vieną paskutiniųjų kartų gimnazijoje, savo dėstytojo, kolegos Vilniaus universiteto profesoriaus, gimnazijos alumnino dr. Henriko Horodničiaus vardo fizikos kabineto, kartu įamžinant savo fizikos mokytojo, gimnazijos inspektoriaus, direktoriaus, Vilniaus universiteto kolegos profesoriaus emerito, Pasaulio teisuolio Henriko Jonaičio, gimnazijos alumnino, savo klasės ir gimnazijos suolo draugo šviesaus atminimo – fizikos mokslų daktaro, kolegos Julijono Šalkausko atidarymo ceremonijoje pasakė įspūdingą, mums visiems, mokytojams ir gimnazistams, nepamirštamą kalbą apie didžiųjų žmonių, pedagogų, profesorių, jo mokytojų, kolegų asmenybes, kad norėjome ilgai jo klausytis ir būti panašūs į tuometinius mokinius ir mokytojus.“

Išėjo ne tik mokslininkas, akademikas, bet ir šiltas, jautrus, turėjęs puikų humoro jausmą, savo šalies Lietuvos patriotas, lietuvis, senasis vilnietis. Liko jo žingsnių aidas gimnazijos koridoriuose ir senose Vilniaus senamiesčio gatvelėse, ir atlikti darbai, kaip įspaustos pėdos giminės žemėje lieka amžinai... Tebus lengva jam tėviškės žemelė, kurią taip karštai mylėjo mūsų visų brangus Kęstutis Makariūnas. Priimkite mūsų užuojautą, miela žmona Egle, artimieji ir visi, pažinusiųje velionį, šią sunkią liūdesio valandą.

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos alumnų bendruomenė

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Medineckienė, Andrius Pukas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius

Tiražas 500 egz.